

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра фінансів та обліку

**ФІНАНСОВА РОЗВІДКА В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ
ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
ЛИСАК Олени Іванівни

Науковий керівник
доктор економічних наук, доцент
МЕЛЬНИК Степан Іванович

Рецензент
доктор економічних наук, професор
ДЕМЧИШАК Назар Богданович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«05» грудня 2022 р., протокол № 7

завідувач кафедри фінансів та обліку

(підпис)

МЕЛЬНИК С. І.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Львів

2022

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки
Кафедра фінансів та обліку
Освітній ступінь «магістр»
Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
фінансів та обліку
_____ Степан МЕЛЬНИК
«01» липня 2022 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

ЛИСАК Олени Іванівни

1. Тема роботи **Фінансова розвідка в системі протидії нелегальним фінансовим операціям**

керівник роботи **МЕЛЬНИК Степан Іванович, доктор економічних наук, доцент**
затверджені наказом ЛьвДУВС від **«30» червня 2022 р. № 638 о/с**

2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи **«05» грудня 2022 р.**

3. Вихідні дані до роботи **Нормативні акти з питань протидії незаконним фінансовим операціям та відмиванню коштів та фінансуванню тероризму; літературні джерела з вказаної тематики; статистичні матеріали та аналітичні дані**

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) **провести теоретичне дослідження місця фінансової розвідки в системі протидії незаконним фінансовим операціям, розкрити особливості організації діяльності підрозділу фінансової розвідки, проаналізувати міжнародні та вітчизняні норми регулювання протидії незаконним фінансовим операціям; дослідити основні схеми здійснення незаконних фінансових операцій, провести оцінку результативності діяльності вітчизняного підрозділу фінансової розвідки; запропонувати шляхи удосконалення діяльності підрозділу фінансової розвідки, вивчити світовий досвід організації співпраці ПФР та правоохоронних органів.**

5. Перелік графічного матеріалу (додатків) **Схема виведення готівкових коштів через новостворені підприємства, схема виведення готівкових коштів з використанням «зустрічних потоків», переказ грошових коштів для фінансування терористичної діяльності, переказ грошових коштів для фінансування сепаратистської діяльності, схема відмивання коштів, отриманих від продажу зброї, етапи вчинення шахрайських дій із телефонними картками, динаміка інформування Держфінмоніторинг упродовж 2019-2021 рр., сформовані Держфінмоніторингом дос'є упродовж 2019-2021 рр., підготовлені Держфінмоніторингом матеріали упродовж 2019-2021 рр., кількість переданих Держфінмоніторингом матеріалів до правоохоронних органів упродовж 2019-2021 рр., результати навчання в Академії фінансового моніторингу упродовж 2019-2021 рр., стратегічні цілі розвитку Держфінмоніторингу, завдання та результати реалізації**

стратегічної цілі «Цифрова модернізація антилегалізаційної системи», завдання та результати реалізації стратегічної цілі «Підготовка до третього раунду Національної оцінки ризиків», завдання та результати реалізації стратегічної цілі «Приведення вітчизняного законодавства у відповідність вимогам міжнародних стандартів», завдання та результати реалізації стратегічної цілі «Покращити інформаційно-аналітичне забезпечення Держфінмоніторингу».

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	МЕЛЬНИК С. І.		
2	МЕЛЬНИК С. І.		
3	МЕЛЬНИК С. І.		

7. Дата видачі завдання «01»липня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.08.2022	виконано
2	Написання першого розділу	01.09.2022	виконано
3	Написання другого розділу	01.10.2022	виконано
4	Написання третього розділу	01.11.2022	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	15.11.2022	виконано
6	Оформлення роботи	01.12.2022	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)

ЛИСАК О. І.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

МЕЛЬНИК С. І.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

ЛИСАК О. І. Фінансова розвідка в системі протидії нелегальним фінансовим операціям. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2022.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних основ та надання щодо підвищення ефективності фінансової розвідки в системі протидії незаконним фінансовим операціям. Розглянуто теоретичні основи організації діяльності підрозділу фінансової розвідки. Проаналізовано нормативно-правову базу протидії нелегальним фінансовим операціям. Досліджено типові схеми здійснення нелегальних фінансових операцій, проаналізовано результативність діяльності вітчизняного підрозділу фінансової розвідки. Запропоновано напрями вдосконалення діяльності Держфінмоніторингу. Вивчено світовий досвід співпраці підрозділів фінансової розвідки та правоохоронних органів.

Ключові слова: незаконна фінансова операція, фінансова розвідка, фінансовий моніторинг, підрозділ фінансової розвідки, відмивання коштів та фінансування тероризму.

ANNOTATION

LYSAK O. I. Financial intelligence in the system of combating illegal financial transactions. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 «Finance, banking and insurance». – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2022.

The qualification work is devoted to the study of the theoretical foundations and provision of increasing the effectiveness of financial intelligence in the system of combating illegal financial transactions. The theoretical foundations of the organization of the activity of the financial intelligence unit are considered. The regulatory and legal framework for combating illegal financial transactions has been analyzed. Typical schemes of illegal financial transactions were studied, the effectiveness of the domestic financial intelligence unit was analyzed. Directions for improving the activities of the State Financial Monitoring Service are proposed. The world experience of cooperation between financial intelligence units and law enforcement agencies has been studied.

Keywords: illegal financial operation, financial intelligence, financial monitoring, financial intelligence unit, money laundering and terrorist financing.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	6
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЯ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ	10
1.1. Місце фінансової розвідки в системі протидії нелегальним фінансовим операціям	10
1.2. Підрозділ фінансової розвідки: правовий статус та особливості організації діяльності	16
1.3. Правові основи протидії нелегальним фінансовим операціям	23
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛУ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ ЩОДО ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ	28
2.1. Типологізація схем нелегальних фінансових операцій	28
2.2. Аналіз результативності діяльності підрозділу фінансової розвідки	36
Висновки до розділу 2.....	47
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПІДРОЗДІЛУ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ	48
3.1. Напрями вдосконалення діяльності підрозділу фінансової розвідки в Україні	48
3.2. Світовий досвід організації співпраці підрозділів фінансової розвідки та правоохоронних органів та рекомендації щодо впровадження його в Україні	57
Висновки до розділу 3.....	66
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	74

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Базовий Закон – Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»

Держфінмоніторинг – Державна служба фінансового моніторингу України;

ПВК/ФТ – протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму;

КБВ – кінцевий бенефіціарний власник;

ПФР – підрозділ фінансової розвідки держави;

СБУ – Служба безпеки України;

СДФМ – суб'єкт державного фінансового моніторингу;

СПФМ – суб'єкт первинного фінансового моніторингу;

FATF – Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей;

MONEYVAL – Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тіньова економіка та нелегальні фінансові потоки, що її обслуговують становлять значну загрозу національній безпеці держави. Світова практика протидії тінзації економіки та нелегальним фінансовим потокам показала, що ефективну протидію таким явищам здійснюють підрозділи фінансової розвідки. В умовах глобалізації, поширення сепаратистських та терористичних діянь, високого рівня корупції дослідження місця фінансової розвідки в системі протидії нелегальним фінансовим операціям набуває особливої актуальності.

Дослідженню питань протидії нелегальним фінансовим операціям та місця фінансової розвідки в антилегалізаційній діяльності присвячені праці таких вчених Акімова О. В., Аркуші Л. І., Глуценка О. О., Єгоричевої С. Б., Ковальчук А. Т., Москаленко Н. В., Прошуніна М. М., Римарук А. І., Семеген І. Б., Худокормова М. І., праці яких використано при написання цієї роботи. Написання кваліфікаційної роботи здійснювалось із використанням законодавчих актів у сфері ПВК/ФТ, міжнародних стандартів та рекомендацій, аналітичних даних Державної служби фінансового моніторингу України, FATF, інформаційних ресурсів всесвітньої мережі Інтернет. Не зважаючи на наявність великої кількості публікацій з даної тематики та наявність напрацювань Держфінмоніторингу у цій сфері, обрана тема залишається актуальною і потребує подальшого дослідження. Актуалізується вказана тематика з огляду і на те, що злочинні схеми здійснення нелегальних фінансових операцій постійно оновлюються та вдосконалюються.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних і практичних засад вивчення ролі фінансової розвідки в протидії нелегальним фінансовим операціям.

Досягнення поставленої мети у кваліфікаційній роботі передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити місце фінансової розвідки в системі протидії нелегальним фінансовим операціям;
- дослідити правовий статус та особливості організації діяльності підрозділу фінансової розвідки;
- вивчити правові основи протидії нелегальним фінансовим операціям підрозділом фінансової розвідки;
- розкриття типових схем здійснення нелегальних фінансових операцій,
- оцінити результативність діяльності вітчизняного підрозділу фінансової розвідки;
- запропонувати напрями вдосконалення діяльності підрозділу фінансової розвідки в Україні,
- вивчити світовий досвід функціонування підрозділів фінансової розвідки та на його основі розробити рекомендації для України.
- **Об’єктом дослідження** є система фінансового моніторингу України.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичні аспекти підвищення діяльності підрозділу фінансової розвідки в системі протидії нелегальним фінансовим операціям.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі проводилось дослідження із використанням таких методів наукового пізнання: метод системного аналізу застосовувався при визначенні структури роботи та послідовності викладення матеріалу, метод узагальнення використано при визначенні типових схем відмивання коштів, розробці рекомендацій щодо співпраці ПФР та правоохоронних органів; графічний метод –при побудові діаграм та рисунків; аналітичний метод – при оцінці результативності діяльності вітчизняного підрозділу фінансової розвідки.

Наукова новизна одержаних результатів:

– подальшого вдосконалення набули заходи розвитку Державної служби фінансового моніторингу України як вітчизняного підрозділу фінансової розвідки, що передбачають рекомендації за основними напрямками діяльності органу.

Основний зміст роботи. У першому розділі кваліфікаційної роботи розкрито роль фінансової розвідки в протидії нелегальним фінансовим потокам, розглянуто правові основи функціонування підрозділу фінансової розвідки та особливості організації його діяльності.

У другому розділі розкрито типові схеми вчинення нелегальних фінансових операцій у різних сферах економіки. Проведено ґрунтовний аналіз результативності діяльності вітчизняного підрозділу фінансової розвідки за основними напрямками його діяльності.

Третій розділ роботи розкриває існуючий світовий досвід співпраці підрозділів фінансової розвідки з правоохоронними органами та рекомендації щодо підвищення ефективності такої співпраці. Запропоновано основні напрями розвитку вітчизняного підрозділу фінансової розвідки.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (43 найменування на 5 сторінках), 1 додатку, розміщеного на 1 сторінці. Загальний обсяг роботи становить 75 сторінок, із них основний текст – 62 сторінки, які містять 3 таблиці та 18 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЯ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ

1.1. Місце фінансової розвідки в системі протидії нелегальним фінансовим операціям

Сьогодні незаконні фінансові операції набули в Україні значних масштабів та впливають на соціально-економічні та політичні процеси. Незаконна економічна діяльність є тягарем для легальної економіки та перешкоджає соціально-економічним реформам, підвищенню рівня добробуту населення, фінансовій стабільності, розвитку держави та забезпеченню її національної безпеки. Суб'єкти нелегального підприємництва, які проникають практично в усі галузі економіки, накопичують доходи незаконного походження, які, у свою чергу, є основою зміцнення матеріально-технічної бази злочинних угруповань; трансформація кримінальної індустрії та поява організованої форми національної та транснаціональної злочинності. При цьому істотною проблемою є те, що, проникаючи в законні схеми економічних операцій за рахунок цих капіталів, злочинні угруповання шляхом підкупу, шантажу та лобіювання своїх корисливих інтересів насичують різні сфери соціально-економічних відносин потужними криміногенний потенціал, що, у свою чергу, створює несприятливий інвестиційний клімат та негативно впливає на розвиток і безпеку національної економіки країни. У зв'язку з цим існує об'єктивна потреба у поглибленому аналізі функціонування інституту фінансової розвідки – фінансового моніторингу – як дієвого механізму протидії відмивання коштів (далі – ПВК), одержаних злочинним шляхом, що сприяє

поширенню національної криміналізації економіки, а також послаблює міжнародний авторитет країни.

Виникнення терміну «відмивання грошей» для позначення процесу перетворення грошей, отриманих у незаконний спосіб, у власність, яка надає їм видимості законних, пов'язана з діяльністю чиказького гангстера Аль Капоне. цей відомий кримінальний авторитет займався бутлегерством – контрабанда алкоголю в США в період дії «сухого закону». Аль Капоне зміщував доходи, отримані у незаконний спосіб, із легальними доходами від мережі відкритих ним пралень.

Термін «відмивання грошей» став популярним у США в 1973 році завдяки висвітленню пресою слухань у справі Вотергейтського скандалу, в тому числі епізоду з переказом 200 000 доларів до Мексики у вигляді пожертв. Ці «пожертви» пізніше були використані для фінансування виборчої кампанії Річарда Ніксона. Історія відмивання грошей продовжилася наприкінці 1970-х – на початку 1980-х років у США, де одним із основних джерел надприбутків організованої злочинності була незаконна торгівля наркотичними засобами та психотропними речовинами. З початку 1980-х років словосполучення «відмивання грошей» почало активно використовуватися в судочинстві, а згодом воно було інкорпороване до низки міжнародних правових актів, у тому числі до конвенцій ООН.

Великі обсяги нелегальних фінансових операцій та відповідних незаконних доходів призвели до появи специфічного ринку послуг з відмивання доходів, одержаних у незаконний спосіб. У свою чергу, цей ринок породив специфічний вид злочинної фінансово-економічної діяльності, пов'язаної з наданням послуг у сфері ВК – різновид кримінального бізнесу «білих комерців», який полягає у відмиванні незаконних доходів клієнтів за окрему плату.

У легалізаційній діяльності розрізняють два окремих процеси – самовідмивання та професійне відмивання. Самовідмивання коштів – це легалізаційний процес, за якого суб'єкт протиправних дій самостійно займається подальшою легалізацією отриманих доходів. Так зване професійне відмивання – вид незаконного підприємництва, що полягає у відмиванні незаконно отриманих клієнтом коштів за винагороду [25]. Характерним для сучасного попиту на легалізаційні послуги є те, що 90% від сум легалізованих доходів контролюють так звані працівники. Водночас лише 10% від загального обсягу легалізації здійснюється самими злочинцями [25].

Слід зазначити, що подібно до того, як ефективний фінансовий сектор стає ключовим чинником розвитку легальної економічної діяльності, так і наявність неконтрольованих каналів відмивання грошей є ключовим чинником розвитку нелегальної економіки, оскільки доходи від злочинної діяльності не є такими важливими для злочинця як суми легалізованих злочинних доходів. Отже, чим дешевшими є канали відмивання грошей через слабку антилегалізаційну політику держави, тим активнішими є суб'єкти нелегального бізнесу.

Використання все більш витончених методів, способів і технологій у сучасному нелегальному бізнесі ставить перед спеціалістами, які займаються припиненням поширення цього явища, завдання постійного вдосконалення відповідних методів, засобів, інституційних механізмів і систем. Моніторинг та приборкання деструктивної складової тіньової економіки, блокування та подолання аномалій економічного розвитку є важливим завданням держави – головного об'єкта антилегалізаційного фінансового моніторингу.

Відмивання доходів – це процес маскуванню суб'єктами незаконної економічної діяльності незаконного джерела своїх доходів з наступною їх легалізацією. Суть цього процесу полягає у фактичному проникненні

«брудних» коштів у фінансову систему країни шляхом проведення великої кількості фінансових операцій негласного характеру, що суттєво ускладнює подальше відтворення регуляторами та правоохоронними органами всього ланцюжка операцій. Чим складніші методи та фінансові інструменти, які використовуються для спрямування незаконних доходів у фінансову систему країни, тим важче відстежити джерела походження таких доходів. Визначення походження коштів також ускладнює їх проходження через фінансові установи кількох країн, офшорні фінансові центри або використання небанківських систем переказу грошей, оскільки в окремих ланках зазначених ланцюгів фінансових операцій антилегалізаційні процеси можуть бути неефективними.

Світовий масштаб щорічної легалізації (відмивання) незаконних доходів оцінюється в діапазоні від 500 млрд дол США до 2,8 трлн дол США. Проте зауважимо, що зазначені оцінки є дещо заниженими з таких причин: невідповідність класифікатора відповідних даних; занадто малі бази даних для застосування прямих методів розрахунку показника; застосування непрямих методів розрахунку обсягів легалізаційних потоків.

Фінансова розвідка (у вітчизняній практиці застосовується поняття «фінансовий моніторинг») має на меті ідентифікацію та попередження фактів ненормативної фінансової поведінки. Ненормативна фінансова поведінка передбачає порушення правил ведення фінансових та інших пов'язаних з ними операцій. Існує чимало підходів до визначення поняття «фінансова розвідка». Наведемо окремі з них. Л. Мартюшева піж фінансовою розвідкою розуміє постійний процес збору, структурування та аналізу інформації про внутрішнє та зовнішнє середовище партнерів компанії, що дозволяє приймати своєчасні оптимальні рішення щодо управління ризиками, загрозами та небезпеками [12]. На думку А. Ходарєва, фінансова розвідка – це набір методів збору, обробки, зберігання та аналізу фінансової інформації

про компанії [31]. Тобто під «фінансовою розвідкою» слід розуміти процес цілеспрямованого збору та обробки інформації за допомогою системи методів і засобів з метою забезпечення мінімізації загроз фінансовій безпеці суб'єктів господарювання.

У світовій практиці фінансова розвідка акцентує увагу на протидії саме легалізаційним процесам, що є аналогом вітчизняному фінансовому моніторингу. Системи антилегалізаційного фінансового моніторингу н даний момент знаходяться на етапі становлення не тільки в Україні, а й у всьому світі. Водночас, цілісних стандартів державної антилегалізаційної політики, які можна було б беззастережно порівнювати, немає.

Інститут антилегалізаційного фінансового моніторингу є системним суб'єктом у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом. У нашій державі термін «фінансовий моніторинг» у контексті інституційного механізму та формування системи отримав офіційне поширення після прийняття 28 листопада 2002 року Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», який набрав чинності 12 червня 2003 р. [19].

Тобто, підсумовуючи наведені вище визначення, можна зробити висновок, що відмивання незаконних доходів – це будь-яка дія, спрямована на приховування злочинного характеру походження відповідних доходів, а також пряме використання незаконних доходів. Зрозуміло, що коли незаконні доходи потрапляють у легальну економіку, підприємництво, яке використовує такі активи перетворюється на процес їх відмивання.

На сьогодні, відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» фінансовий моніторинг – сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та

протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу (ДФМ) та первинного фінансового моніторингу [19].

Своєю чергою, ДФМ – це комплекс антилегалізаційних заходів, які вживають СДФМ. Водночас законодавець розрізняє державний фінансовий моніторинг спеціально уповноваженого органу (далі – СУО) та СДФМ. Щодо первинного ФМ, то це антилегалізаційні заходи, здійснювані СПФМ.

Характеристика системи ФМ, виходячи з її визначення, базується на двох основних підходах: через систему суб'єктів, що розкривають їхні повноваження та функції, або через комплекс заходів, які також чітко визначені. В основі характеристики ФМ через систему суб'єктів лежить поділ суб'єктів ФМ на дві категорії: СПФМ та СДФМ.

Структуру системи ФМ України наведено у додатку А. СПФМ є первинною ланкою системи ФМ та зобов'язані вживати достатніх заходів для недопущення їх використання з метою відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. Щодо СДФМ, то їх основними функціями є розробка нормативного забезпечення СПФМ антилегалізаційних заходів та здійснення наглядових функцій.

Тобто, поширення нелегальних фінансових операцій є загрозою функціонування легальної економіки. Невід'ємною ланкою нелегальних економічних операцій є процес легалізації доходів, отриманих у незаконний спосіб. Протидію таким процесам покликана здійснювати фінансова розвідка, вітчизняним аналогом якої є фінансовий моніторинг. Система фінансового моніторингу включає СУО, СДФМ та СПФМ. Інституційний захист від відмивання грошей в Україні такий, що в цілому відповідає сучасним світовим стандартам. Насамперед контролюючі органи контролюють дотримання обов'язків, покладених на СПФМ.

1.2. Підрозділ фінансової розвідки: правовий статус та особливості організації діяльності

Згідно з Рекомендацією FATF 29 «Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення», країни повинні створити національний підрозділ фінансової розвідки (ПФР). Цей орган є центром в межах країни для збору та аналізу такої інформації: повідомлення про підозрілу діяльність; іншу інформацію, що стосується до легалізаційних процесів, а також до поширення результатів проведеного аналізу. ПФР повинен бути спроможним отримувати додаткову інформацію від відповідальних установ і та мати доступ до різних видів інформації (фінансової, адміністративної та правоохоронної інформації), необхідної для виконання функцій належним чином.

Перші національні ПФР були створені на початку 1990-х рр. Новостворені ПФР почали спілкуватися між собою. Результатом налагодження співпраці національними ПФР стало створення в 1995 р. неофіційної міжнародної групи (асоціації) ПФР «Егмонт» [42]. Метою групи «Егмонт» було створення унікального форуму для національних ПФР з метою посилення підтримки національних антилегалізаційних систем та координації ініціатив різних країн у цій сфері. Така підтримка включає питання, пов'язані з розширенням та систематизацією обміну інформацією фінансової розвідки, підвищення компетентності та розвитку професійних навичок персоналу національних підрозділів фінансової розвідки, сприяння покращенню зв'язку між підрозділами фінансової розвідки шляхом застосування новітніх технологій, а також сприяння створенню національних ПФР по всьому світу [42].

У червні 2003 року FATF на своєму черговому пленарному засіданні прийняла переглянута версія своїх рекомендацій – Берлінський варіант рекомендацій FATF. Згідно з Берлінським виданням 26-ї Рекомендації FATF, національним юрисдикціям прямо рекомендовано створити підрозділи фінансової розвідки, які є національними центрами для отримання, пошуку, аналізу та передачі звітів про підозрілі фінансові операції та іншої інформації про потенційне відмивання грошей. ПФР повинен мати регулярний доступ, прямий чи опосередкований, до фінансової, адміністративної та правоохоронної інформації, необхідної для належного виконання своїх функцій, включаючи аналіз звітів про підозрілі фінансові операції.

Різноманітність механізмів організації ПФР можна звести до чотирьох загальних типів (табл. 1.1). У табл. 1.1 наведено позитивні та негативні сторони різних типів ПФР. Зупинимось на них детальніше.

ПФР адміністративного типу організований у такий спосіб, що він або включений до складу адміністративного органу, або, зберігаючи «автономність», підзвітний певному адміністративному органу, або є незалежним адміністративним органом. Найпоширеніша модель передбачає створення адміністративного ПФР у структурі або під наглядом Міністерства фінансів чи центрального банку.

Слід підкреслити, що фінансово-розвідувальний підрозділ адміністративного типу найкраще організований і розвинений у країнах, де створені формальні та неформальні інститути, що регулюють відносини між особою та державою. Йдеться про високий ступінь самосвідомості та громадянської свідомості суб'єктів ринку, а також повагу до традицій милосердя та пильності. Прикладами країн з підрозділами фінансової розвідки адміністративного типу є Австралія, Іспанія, Нідерланди, Бельгія, Канада, Україна, США та Франція [33].

Таблиця 1.1

Типи підрозділів фінансової розвідки та їх характеристика

Тип ПФР	Характерні ознаки	Переваги	Недоліки
Адміністративний тип	ПФР діє як структурний елемент Міністерства фінансів або центрального банку, а також може виступати окремим органом. Особливістю такого ПФР є те, що в нього немає повноважень правоохоронного органу	- виступає посередником між фінансовими інститутами та правоохоронними органами. це сприяє становленню довірчих відносин; - виступає технічним організатором збору і систематизації інформації; - гарантує швидкий обмін інформацією з іншими ПФР та зацікавленими особами	- великий часовий лаг у процесі заморожування активів, оскільки ПФР немає правоохоронних функцій; - не має повного обсягу правоохоронних повноважень, що обмежує дії
Поліцейський тип	ПФР входить до складу органів поліції та підпорядковується МВС	- немає потреби створювати окремий орган, оскільки ПФР створюється на базі існуючої інфраструктури; - отримана ПФР інформація може відразу використовуватися у правоохоронних цілях; - правоохоронні органи швидше реагують на предикатні та легалізаційні злочини; - існує можливість використовувати інформації Інтерпол	- акцент робиться на боротьбі, а не запобіганню легалізаційних злочинів; - СПФМ не сприймають правоохоронні органи як «партнерів»; - СПФМ захищаючи своїх клієнтів не завжди хочуть розкривати інформацію правоохоронним органам
Прокурорський тип	ПФР є частиною органів прокуратури	- ПФР є політично незалежним органом; - СПФМ насилають інформацію органу, який має повноваження проводити розслідування та процесуальні дії; - швидка можливість застосувати процедуру заморожування та арешт активів	- акцент робиться на боротьбі, а не запобіганню легалізаційних злочинів; - СПФМ не сприймають правоохоронні органи як «партнерів»; - ускладнений обмін інформацією з іноземними ПФР
Змішаний тип	ПФР поєднує ознаки всіх вище зазначених типів	- можливість залучати до роботи працівників різних органів	- відсутність чіткого розмежування обов'язків

Джерело: складено автором за [33]

Щодо ПФР правоохоронного типу, то такий підрозділ створюється у складі правоохоронного органу, що є найпростішим способом формування цього органу. Незважаючи на наявні переваги, даний тип ПФР має низку суттєвих недоліків, які у середньостроковій та довгостроковій перспективі можуть негативно вплинути на ефективність функціонування інституту фінансового моніторингу в цій країні. ПФР правоохоронного типу створені в Німеччині, Австрії, Великій Британії, Швеції, Угорщині та Естонії [33].

ПФР судового або прокурорського типу створюється в рамках судової гілки державної влади і найчастіше під юрисдикцією прокуратури. ПФР судового типу є типовим для країн континентальної Європи, де прокурори є частиною судової системи, а їхні повноваження включають нагляд за слідчими органами. ПФР цього типу, як правило, створюються та успішно працюють у тих країнах, де банківська таємниця найсильніше захищена на законодавчому рівні і, зважаючи на те, що розкриття цієї таємниці у будь-якому випадку потребує безпосередньої участі суду чи притягнення до відповідальності. Прокурорський тип ПФР характерний для Кіпру та Люксембургу [33].

Змішаний тип ПФР поєднує характеристики трьох розглянутих типів ПФР. Змішана модель ПФР є спробою поєднати переваги різних типів ПФР в одній організації. Необхідно також зазначити, що до гібридних ПФР належать також такі адміністративні ПФР, куди відряджаються працівники різних регуляторних, наглядових та правоохоронних органів, продовжуючи виконувати повноваження головного відомства. До країн, які створили ПФР гібридного типу, належать, зокрема, Данія та Норвегія [33].

Незалежно від типу національний ПФР має виконувати три основні функції:

- забезпечити отримання інформації про нелегальні фінансові операції задля запобігання та протидії ВК;

- проведення аналізу отриманих повідомлень;
- поширення результатів аналізу отриманих повідомлень серед національних та міжнародних ПФР та правоохоронних органів з метою запобігання та припинення ВК.

Крім основних функцій, на національний ПФР, незалежно від його організаційно-правової моделі, може бути покладено виконання низки додаткових функцій, зокрема: здійснення наглядової діяльності, регулювання антилегалізаційної діяльності СДФМ та СПФМ; проведення фінансових розслідувань; заходи щодо заморожування активів; проведення навчання та досліджень.

Вітчизняним ПФР є Державна служба фінансового моніторингу України (далі – Держфінмоніторинг України). Держфінмоніторинг України створено як структурний підрозділ Міністерства фінансів України у 2002 р.. Держфінмоніторинг України є ПФР адміністративного типу.

Законодавчо затверджено такі завдання Держфінмоніторингу України:

- збір, обробка, систематизація та аналіз інформації про фінансові операції, що є об'єктом ФМ, інші фінансові операції або інформації, пов'язаної з легалізаційними процесами;
- сприяння функціонуванню єдиної державної інформаційної системи у антилегалізаційній сфері;
- налагодження міжвідомчого співробітництва між органами державної влади, компетентними органами інших держав та світовими інститутами у антилегалізаційній сфері;
- забезпечення належним чином представництва України в міжнародних організаціях з питань ПВК/ФТ [19].

Основними функціями Держфіннагляду України як органу фінансової розвідки є:

- внесення пропозицій щодо розробки нормативних актів, участь в підготовці інших нормативно-правових актів з питань ПВК/ФТ;
- міжвідомча взаємодія між органами, залученими до антилегалізаційної системи;
- проводити оперативно-розшукову діяльність щодо відповідних узагальнених матеріалів, додаткових узагальнених матеріалів та одержувати від них інформацію про хід їх розгляду;
- за наявності достатніх підстав підозрювати, що фінансова операція або клієнт пов'язані із вчиненням злочину, надавати інформацію до відповідних правоохоронних органів у вигляді узагальнених матеріалів;
- брати участь у міжнародному співробітництві з питань ПВК/ФТ;
- проводити аналіз методів та схем легалізації злочинних доходів;
- надавати пропозиції при розробці нормативно-правових актів суб'єктів СДФМ у антилегалізаційній сфері;
- проведення аналізу ефективності заходів, функціонування системи фінансового моніторингу в державі на основі даних, наданої органами державної влади;
- одержання від СПФМ інформації про фінансові операції клієнтів, які стали об'єктом фінансового моніторингу;
- сприяння виявленню ознак легалізації злочинних коштів у фінансових операціях;
- забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання та ПВК/ФТ, а також забезпечення координації діяльності органів державної влади у цій сфері.

Основним призначенням Держфінмоніторингу, як ПФР адміністративного типу, є збір, узагальнення, обробка та аналіз даних про фінансові операції, яка надходить від СПФМ та СДФМ, державних органів, іноземних ПФР, та проведення перевірки та аналізу такої інформації.

Основними джерелами повідомлень про підозрілі фінансові операції є СПФМ, СДФМ, правоохоронні органи, інші регулятори, іноземні ПФР та відкриті джерела. Держфінмоніторинг проводить комплексний аналіз надісланих повідомлень та ідентифікація фінансових потоків у різних секторах фінансового ринку. Початковий аналіз отриманої інформації здійснюється в аналітичному просторі Єдиної інформаційної системи фінансового моніторингу. Усі повідомлення, що надійшли до Держфінмоніторингу України, розподілені за ступенем ризику, тому проводиться детальний аналіз таких повідомлень з урахуванням усієї наявної інформації. За результатами аналізу формуються матеріали для проведення фінансового розслідування.

Матеріали аналізуються з метою виявлення підстав вважати, що фінансова операція має легалізаційні ознаки або пов'язана зі вчиненням іншого злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України.

Водночас Держфінмоніторинг проводить аналіз фінансових операцій, поступово підвищуючи рівень охоплення антилегалізаційним моніторингом фінансових операцій, та нарощує кількість сформованих на їх основі файлів. За результатами розгляду досьє Держфінмоніторингом України формуються узагальнені матеріали, які передаються до правоохоронних органів та спецслужб.

Сформовані Держфінмоніторингом України узагальнені матеріали містять повідомлення про кримінальне правопорушення та дають підстави для прийняття правоохоронними органами рішення відповідно до Кримінального процесуального кодексу України. Узагальнені матеріали є підставою для проведення правоохоронними та розвідувальними органами України оперативно-розшукових заходів.

Держфінмоніторинг України спільно з відповідними державними органами, в тому числі правоохоронними, постійно проводить дослідження

методів і тенденцій ВК/ФТ. Результати таких досліджень узагальнюються у вигляді так званих типологій.

У контексті сучасних тенденцій актуальною є адаптація основних принципів і норм міжнародного регулювання тіньових фінансових потоків в Україні, а також їх постійний ефективний моніторинг. Особливо важливим і водночас складним в умовах глобалізації схем і тіньових процесів є моніторинг типології нових методів відмивання грошей, що використовуються у кримінальному світі, а також перевірка засобів придушення цього явища. Щорічні огляди FATF, які готують всесвітньо відомі експерти, а також слідчі матеріали у справах про відмивання грошей свідчать про зростання професіоналізму міжнародних злочинних угруповань.

1.3. Правові основи протидії нелегальним фінансовим операціям

Протидія незаконним фінансовим операціям регулюється як вітчизняними нормами, так міжнародними актами. Нині в міжнародно-правових документах існує багато визначень терміну «відмивання грошей». Це явище вважається процесом, наслідком якого є приховування доходів, одержаних в результаті кримінального правопорушення, їх розміщення, передачі чи іншої операції через фінансово-кредитну систему з подальшою інтеграцією в легальну економічну діяльність на користь кінцевого споживача – суб'єкт, від імені та в інтересах якого вчинено кримінальне правопорушення, а доходи від його вчинення «відмиті».

Перша спроба дати визначення терміну «відмивання» була зроблена в Конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин», прийнятій 19 грудня 1988 р. у Відні [20]. У грудні 1988 року Базельський комітет з банківського нагляду прийняв Декларацію «Про запобігання злочинному використанню банківської системи з метою

відмивання грошових коштів» [39], в якій «відмивання грошей» описується як діяльність злочинців та їх помічники щодо використання банківської системи для переказу та оплати коштів, набутих злочинною діяльністю, з одного рахунку на інший; маскування справжніх джерел виникнення коштів, а також кінцевого власника цих коштів; зберігання грошових знаків у банківських сейфах.

Страсбурзька конвенція – Конвенція Ради Європи «Про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності» від 08.11.1990р. дає розширене тлумачення терміну «дохід» у сфері регулювання відносин «відмивання»: будь-яка економічна вигода, отримана злочинним шляхом. Економічна вигода може складатися з майна будь-якого виду, матеріального майна або майна, вираженого в правах, рухомого чи нерухомого майна та правовстановлюючих документів або документів, що підтверджують право на таке майно або частку в ньому [21].

Відповідно до Палермської Конвенції ООН «Проти транснаціональної організованої злочинності» від 15.11.2000, Меридської Конвенції ООН «Проти корупції» від 31.10.2003 та Варшавської конвенції Ради Європи «Про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності і фінансування тероризму» від 16.05.2005, «відмивання коштів» розглядається як:

1) перетворення та/або передача активів, яке має на меті приховання їх злочинного походження, а також передача коштів або активів іншій особі, що бере участь у здійсненні злочину задля уникнення останньою відповідальності за свої дії;

2) нерозкриття істинного характеру, походження, місця, використання, передачі майна або права власності на нього, якщо є інформація, що це майно, одержане в результаті злочинних дій;

3) придбання, володіння чи користування майном, якщо на момент його одержання відомо, що майно, отримане у незаконний спосіб;

4) участь або причетність до змови з метою вчинення одного із злочинних діянь, визнаних таким відповідно до цієї статті, замах на його вчинення, а також пособництво, підбурювання, сприяння чи порада під час вчинення.

Аналіз зазначених положень міжнародних актів свідчить про високу послідовність та чіткість антилегалізаційних заходів та їх нормативного регулювання. Україна приєдналася до антилегалізаційної боротьби. Для цього розроблялось та вдосконалювалось антилегалізаційне законодавство.

Основним нормативним актом, що регулює відносини у антилегалізаційній сфері є Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» (далі – Базовий Закон)[19], який був прийнятий 06.12.2019 р. Відповідно до ст. 1 Базового Закону до доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості [19]. Даний нормативний акт не тільки дає визначення доходів, одержаних злочинним шляхом, а й визначає суб'єктів фінансового моніторингу, спеціально уповноваженого органу, визначає їх права, обов'язки, завдання та функції. У Базовому Законі містяться критерії фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу. Основним нововведенням Базового Закону є закріплення ризик-орієнтованого підходу при здійсненні антилегалізаційної діяльності.

Ст. 209 Кримінального кодексу України дає визначення «легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом» та передбачає

кримінальну відповідальність за діяльність, пов'язану з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом [11].

Відповідно до примітки 1 до ст. 209 Кримінального кодексу України легалізаційний злочин вчинений у великих розмірах, за умови перевищення суми еквівалентної шістьом тисяч неоподатковуваних мінімумів громадян, а в особливу великому розмірі – якщо легалізуються кошти в сумі, що більша вісімнадцять тисяч неоподаткованих мінімумів громадян.

Ось уже понад 20 років функціонує вітчизняних підрозділ фінансової розвідки – Державна служба фінансового моніторингу України. Основні завдання та функції регулюються Базовим Законом, а також Положенням про Державну службу фінансового моніторингу України [18]. Вище згадані нормативні акти затверджують правовий статус вітчизняного ПФР, визначають основні завдання та напрями діяльності.

Отже, антилегалізаційна діяльність в Україні має чітку нормативно-правову базу, яка відповідає основним рекомендаціям міжнародним інституціям. Вітчизняне антилегалізаційне законодавство формується під впливом та з врахуванням міжнародних стандартів у цій сфері.

Висновки до розділу 1

В умовах суспільно-політичної нестабільності та воєнного стану проблеми протидії легалізації незаконно отриманих коштів набувають особливої актуальності. Саме доходи, отримані у незаконний спосіб, часто-гучо виступають джерелом фінансування сепаратистських дій, розповсюдження зброї, ведення гібридної та відкритою війни. Економічно розвинуті країни визначили антилегалізаційну діяльність як один з основних способів протидії поширенню злочинності, тіньової економіки тероризму та сепаратизму. Фінансова розвідка – ефективний механізм протидії легалізаційним процесам. Для проведення антилегалізаційної боротьби у країнах створюються та функціонують національні підрозділи фінансової розвідки. Світова практика функціонування підрозділів фінансової розвідки сформувала чотири основних моделі – адміністративну, правоохоронну, прокурорську та змішану.

Вітчизняним підрозділом фінансової розвідки є Державна служба фінансового моніторингу України. Цей державний орган є підрозділом фінансової розвідки адміністративного типу. Основними завданнями даного органу є збір, узагальнення, обробка та аналіз інформації про підозрілі фінансові операції. Держфінмоніторинг створено у 2002 р. як урядовий орган державного управління зі спеціальним статусом.

Правове регулювання антилегалізаційної діяльності вдосконалювалось упродовж 20 років. На даний момент антилегалізаційна діяльність регулюється Базовим Законом №361 від 06.12.2019 року. Даний нормативний акт визначає сутність та види фінансового моніторингу, суб'єктів фінансового моніторингу, встановлює критерії фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, визначає права та обов'язки спеціально уповноваженого органу і т.д.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛУ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ ЩОДО ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ

2.1. Типологізація схем нелегальних фінансових операцій

Економічна безпека держави є складовою її національної безпеки і тісно пов'язана з усіма економічними процесами, що відбуваються в суспільстві. Злочинні дії у сфері відмивання злочинних доходів вчиняються не лише з метою подальшого використання отриманих доходів у господарській діяльності для отримання прибутку чи особистого збагачення осіб, а й для фінансування тероризму, незаконної торгівлі зброєю, організації замовних вбивств, фінансування сепаратистських угруповань та інших злочинів.

На даний час Україна перебуває в умовах війни, а упродовж останніх років – у стані терористичної загрози та сепаратизму. Використання фінансової системи для інтеграції та перенаправлення фінансових потоків для підтримки такої злочинної діяльності є викликом для держави. Зазначимо, що злочинці постійно вдосконалюють методи відмивання коштів, отриманих в результаті вчинення злочинів. Серед найпоширеніших схем доцільно виділити такі: зловживання бюджетними коштами, корупцію, виведення капіталу за межі України, діяльність конвертаційних центрів, шахрайство, ухилення від сплати податків і зборів, приховування справжніх власників інвестиційних проектів тощо. Зазначені економічні процеси створюють суттєву загрозу економічній, а відтак і національній безпеці країни.

Виявлення та знищення схем легалізації злочинних доходів є цілеспрямованою роботою суб'єктів фінансового моніторингу та правоохоронних органів, які виявляють та розслідують економічні злочини. З

травня 2020 року по вересень 2021 року до Держфінмоніторингу від СПФМ надійшло 37 728 повідомлень про підозрілі фінансові операції. Варто зазначити, що упродовж вище вказаного періоду понад 50% підозрілих операцій та «справ» проходили з позначкою «Інші ознаки», тобто суб'єкти первинного фінансового моніторингу виявили інші підозри. Практика аналізу таких повідомлень та «справ» свідчить, що це суб'єкти господарювання з ознаками «фіктивності», їх діяльність носить «транзитний характер» з метою «надання послуг» з ухилення від сплати податків через механізм «зустрічних потоків »,« скручування », з подальшою обробкою. Також значна кількість справ за 2021 рік надійшла за підозрою у «переведенні безготівкових активів у готівку», «фінансова діяльність з активами, що не відповідають профілю клієнта», «фіктивне підприємництво», «шахрайські дії». Левову частку підозрілих операцій і «справ» (80%) – це справи, пов'язані з ухиленням від сплати податків та уникненням оподаткування. Серед відомих методів ухилення від оподаткування найбільшу шкоду державному бюджету нанесли контрабанда, виплата зарплати в «конвертах», офшорні схеми, виробництво контрафактної продукції, робота конвертаційних центрів, заниження оборотів фізичних осіб-підприємців та інші.

Аналіз проведених фінансових розслідувань свідчить про те, що найбільший попит існує на «продаж» необлікованих готівкових грошей. «Операції» із готівковими коштами здійснюються поза банківською системою, що значно ускладнює їх виявлення. Використання готівкових розрахунків здійснюється з метою зменшення зобов'язання із ПДВ. Зазвичай послуги з ухилення від сплати податків надаються професійними мережами, до складу яких можуть входити юридичні особи, які накопичують гроші, транзитні суб'єкти, фізичні особи-підприємці, підприємства реального сектору, які мають готівку. Розглянемо типові схеми, які застосовували зловмисники при легалізації незаконно отриманих доходів.

Схема 1. Легалізація готівкових доходів через новостворені підприємства

Група суб'єктів господарювання перераховують кошти за металопродукції та металобрухт новоствореним підприємствам А та Б, тим самим створюючи податковий кредит з податку на додану вартість (рис. 2.1). Новостворені підприємства А та Б перетворюють отримані у безготівковій формі кошти у готівку. Отримана готівка витрачається для оплати придбання металобрухту у фізичних осіб, котрі не зареєстровані як фізичні особи-підприємці. Вказану схему розкрито завдяки співпраці з правоохоронними органами.

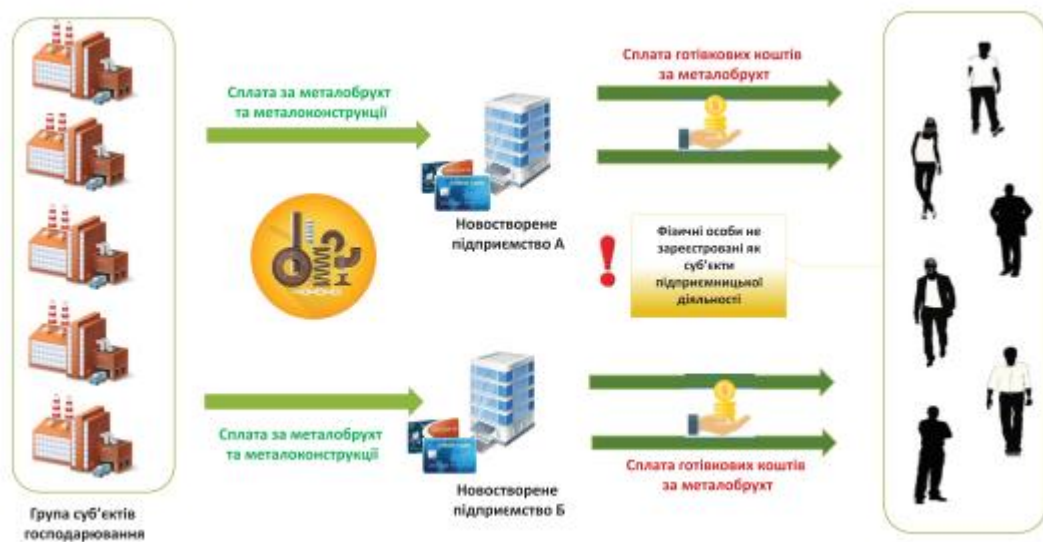

Рис. 2.1. Схема виведення готівкових коштів через новостворені підприємства

Джерело: складено автором за [2]

Схема 2. Зустрічні потоки

Сутність схеми зводиться до використання механізму «зустрічних потоків» через використання підприємств оптової торгівлі. Підприємства, що здійснюють торгівлю паливно-мастильними матеріалами, здійснили розрахунок з підприємствами реального сектора економіка за придбання

товарів у безготівковій формі. У свою чергу підприємства реального сектору здійснили перерахунок коштів у вигляді надання фінансової допомоги та факторингових операцій групі новостворених підприємств з ознаками фіктивності, а саме власники-директори, термін діяльності менше 1 року, відсутня декларація доходів та сплата податків). Вказана група підприємств розірвала потік товарів і через механізм зустрічних потоків перерахувала кошти на рахунок підприємства, що здійснює торгівлю тютюновими виробами за готівку.

Рис. 2.2. Схема виведення готівкових коштів з використанням «зустрічних потоків»

Джерело: складено автором за [2]

Схема 3. Отримання грошового переказу фізичною особою для фінансування терористичної діяльності

Фізична особа отримала переказом з Російської федерації значну суму коштів. У поясненні фізична особа вказала, що кошти надійшли від родича на його утримання. Після встановлення обставин встановлено, що родич фізичної особи перебуває у розшуку, оскільки є учасником незаконних

терористичних угруповань. Отримані кошти могли б використовуватися на вербування агентів, фінансування терористичної та підривної діяльності.

Рис. 2.3. Переказ грошових коштів для фінансування терористичної діяльності

Джерело: складено автором за [2]

Схема 4. Перерахування іноземними благодійними фондами коштів для фінансування сепаратистської діяльності

До Держфінмоніторингу надійшли повідомлення про перерахування значної суми коштів від благодійних організацій сусідньої держави на рахунки вітчизняних підприємств та Громадських організацій, розташованих у прилеглих до цієї держави територіях. Надалі вказані кошти перераховували у вигляді фінансової допомоги підприємствам та фізичним особам-підприємцям. Більшість фізичних осіб-підприємців та підприємств були зареєстровані незадовго до отримання фінансової допомоги. Отримані кошти використовувалися для дестабілізації суспільно-політичної ситуації серед населення, посилення сепаратистських настроїв, поширення листівок, пропагандистської продукції, пошкодження пам'яток культури та на фінансування інших дестабілізуючих дій.

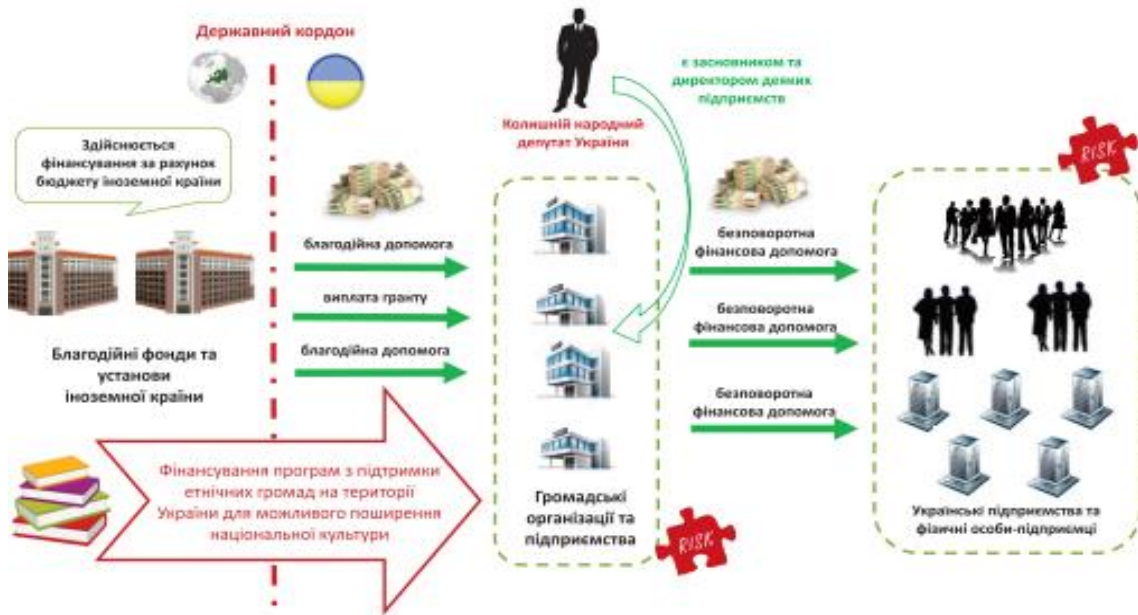

Рис. 2.4. Переказ грошових коштів для фінансування сепаратистської діяльності

Джерело: складено автором за [2]

Схема 5. Відмивання доходів, отриманих від продажу зброї

Держфінмоніторингом, враховуючи інформацію, отриману від банківської установи, виявлено фінансові операції, здійснені за рахунками/платіжними картками та за участю групи осіб, які можуть стосуватися продажу зброї та комплектуючих до неї із тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. Під час фінансового розслідування встановлено, що безготівкові перекази зараховувалися на картковий рахунок фізичної особи А, щодо якої є інформація про причетність до збуту зброї з тимчасово окупованої території України, у тому числі шляхом використання численних послуги онлайн-платежів. Після цього кошти, отримані в день прийому, спрямовуються на платіжні картки групи осіб, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія Луганської області. Зокрема, кошти спрямовуються на користь фізичної особи Б, яка є фігурантом кримінального провадження за ознаками вчинення

кримінального правопорушення, передбаченого статтею 1102 Кримінального кодексу України – фінансування дій, вчинених з метою насильства, зміна чи повалення конституційного ладу чи позбавлення державної влади, зміна території чи кордону України. Отримані кошти згадана група осіб у подальшому використовувала для: поповнення рахунків інших осіб, поповнення значної кількості номерів мобільних телефонів, придбання товарів/послуг, переведення в готівку. Слід зазначити, що відсутні дані щодо участі зазначених осіб у діяльності юридичних осіб, реєстрації їх як суб'єктів підприємницької діяльності, отриманих та задекларованих доходів, а також сплачених податків.

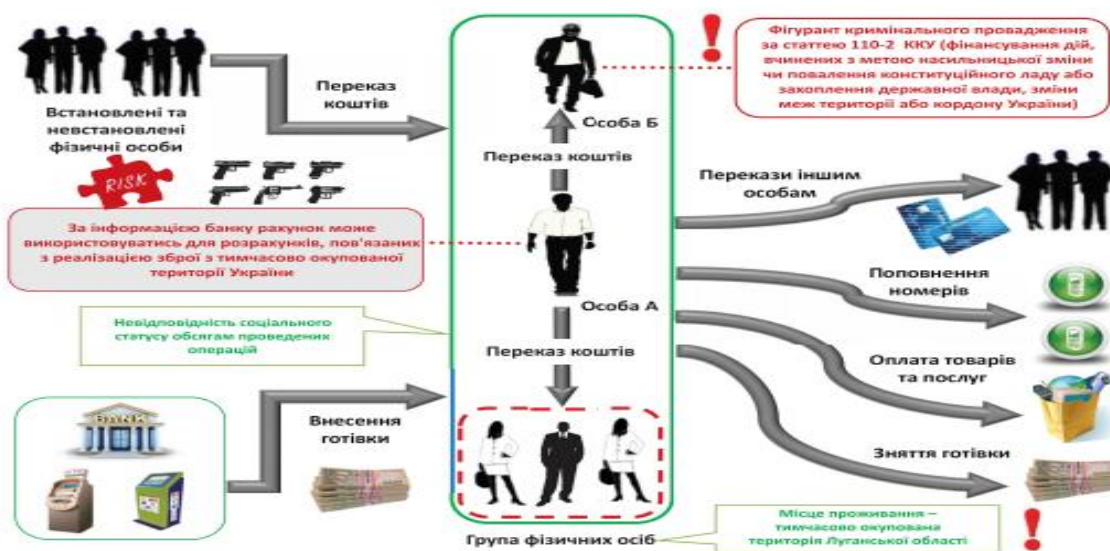

Рис. 2.5. Схема відмивання коштів, отриманих від продажу зброї

Джерело: складено автором за [2]

Схема 6. Афери з крадіжкою телефонних карток

В останні роки в Україні відзначається стрімкий розвиток цифрової економіки. Поширення онлайн-сервісів, перехід до електронної взаємодії суспільства і держави є логічним наслідком технічного прогресу. Під час пандемії COVID-19 багато людей користуються онлайн-банкінгом,

отримують виписки на мобільні телефони та замовляють товари та послуги онлайн. Це привертає увагу злочинців, які прагнуть отримати доступ до послуг жертви, щоб здійснювати шахрайські дії. Одним із важливих елементів отримання або відновлення доступу до різних пристроїв і електронних послуг є номер мобільного телефону

Отримавши номер телефону, шахрай отримує доступ до онлайн-банківського рахунку жертви і, відповідно, до управління коштами. Основні дії шахраїв щодо заволодіння фінансовим номером (рис. 2.6).

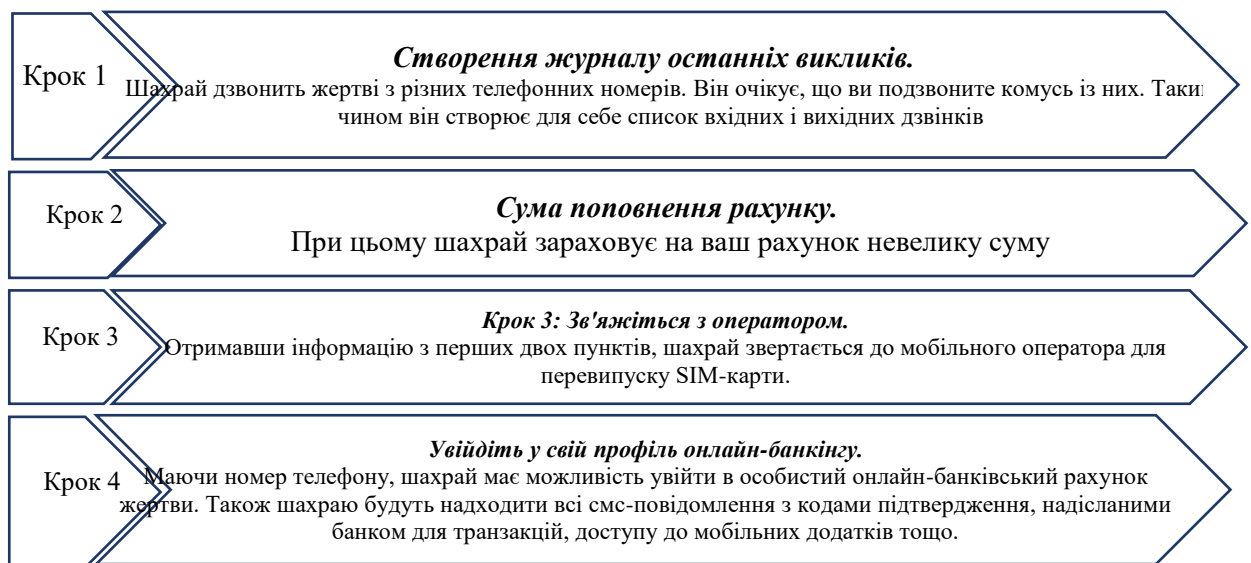

Рис. 2.6. Етапи вчинення шахрайських дій із телефонними картками

Джерело: складено автором за [2]

Результати проведеного типологічного дослідження свідчать про підвищення активності у сфері шахрайства, кіберзлочинності та заволодіння державними коштами в умовах пандемії COVID-19. Зі збільшенням кількості дистанційних фінансових операцій зростає попит на використання торгових онлайн-платформ і віртуальних платіжних засобів, а також проведення фінансових операцій поза фінансовою системою країни. Уразливі місця, які з'являються, в основному пов'язані з відсутністю або майже неможливим контролем фінансових операцій, і зокрема: неефективність виявлення

злочинних дій осіб, які займаються наданням послуг поза фінансовою системою країни, необізнаність, недосвідченість та довірливість громадян у використанні онлайн-сервіси, а також використання новітніх технологій, нестабільний ринок віртуальної нерухомості. Використання типологічного дослідження під час аналізу фінансових потоків дозволяє встановити цілісну картину та алгоритм відмивання злочинних доходів. Для створення таких схем необхідно мати широкий доступ до різного роду інформації та визначити перелік невідповідностей відомим даним, а також систематизувати дані такого аналізу.

2.2. Масштаби поширення легалізаційних процесів у вітчизняній економіці

Вітчизняний підрозділ фінансової розвідки відіграє важливу роль у фінансовій системі держави та сприяє активізації боротьбі зі злочинністю. оскільки Державна служба фінансового моніторингу України є підрозділом фінансової розвідки адміністративного типу, то основними її завданнями є збір та аналіз інформації про підозрілі фінансові операції. Проте діяльність цього органу не обмежується аналітичною роботою та передбачає різні напрями, а саме:

- організацію збору та опрацювання повідомлень від СПФМ про операції, що підлягають фінансовому моніторингу або ж підозрілі фінансові операції;
- аналіз отриманої інформації, проведення фінансових розслідувань;
- забезпечення діяльності єдиної інформаційної системи у сфері ПБК/ФТ;
- розробка та вдосконалення законодавчої бази у сфері ПБК/ФТ;
- організація міжвідомчого співробітництва антилегалізаційній сфері;

- підготовка та перепідготовка кадрів академією фінансового моніторингу;

- міжнародне співробітництво.

Розглянемо результативність діяльності вітчизняного підрозділу фінансової розвідки за кожним напрямом окремо.

Збір та опрацювання повідомлень про фінансові операції. Важливим напрямом роботи підрозділу фінансової розвідки – опрацювання повідомлень про фінансові операції. Відповідно до Базового Закону Держфінмоніторинг отримує повідомлення від СПФМ про порогові фінансові операції та про операції, що викликають підозру. Упродовж 20 років функціонування вітчизняного ПФР отримано та опрацьовано понад 55 млн повідомлень про фінансові операції. Джерелами надходження повідомлень є СПФМ, правоохоронні органи, СДФМ, підрозділи фінансової розвідки інших держав. Щоправда, після введення в дію Базового Закону у новій редакції їх кількість значно скоротилася (рис. 2.7).

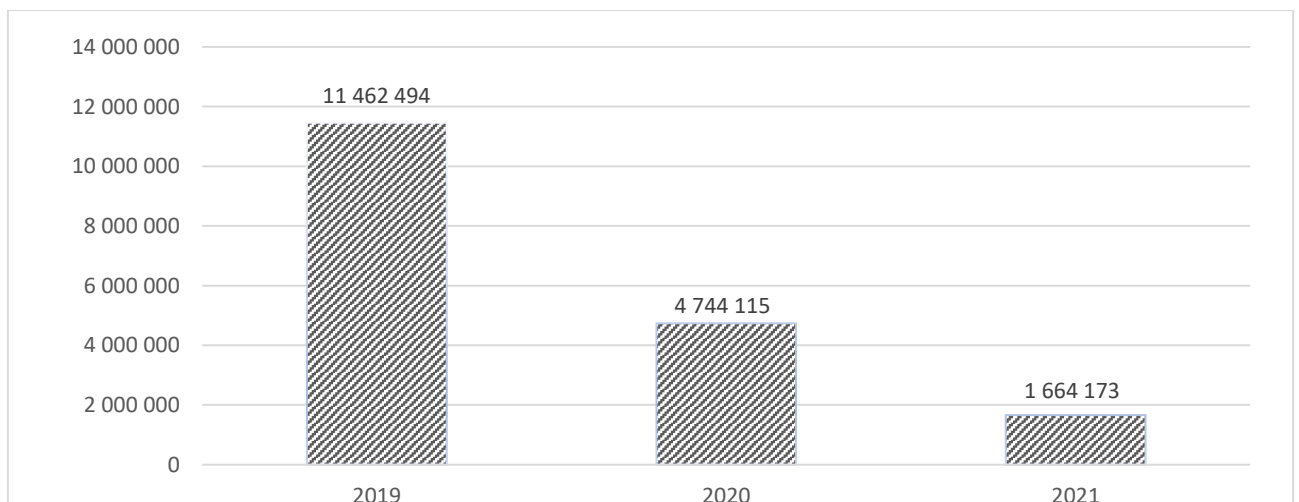

Рис. 2.7. Динаміка інформування Держфінмоніторинг упродовж 2019-2021 рр., од.

Джерело: складено автором за даними [6-8]

За даними рис. 2.7 спостерігаємо тенденцію до скорочення кількості отриманих Держфінмоніторингом повідомлень. Причиною такої тенденції є

підвищення порогових сум фінансових операцій, затверджених Базовим Законом, та застосування СПФМ ризик-орієнованого підходу. Традиційно найчастіше інформують про фінансові операції банківські установи. Так, у 2021 р. питома вага отриманих від банків повідомлень становила 98,71%. Серед небанківських фінансових установ часто інформують про фінансові операції професійні учасники фондового ринку (питома вага повідомлень серед небанківських установ у 2021 р. 85,08%), страховики (6,47%), інші суб'єкти, що надають фінансові послуги (3,94%) та суб'єкти, що проводять лотереї (2,86%). Питома вага інших СПФМ є незначною та знаходиться у діапазоні від 0% до 1% від загальної кількості повідомлень, надісланих небанківськими установами.

Аналітична діяльність. Отримані повідомлення про фінансові операції проходять аналітичне опрацювання та за результатами аналізу формуються досьє (рис.2.8).

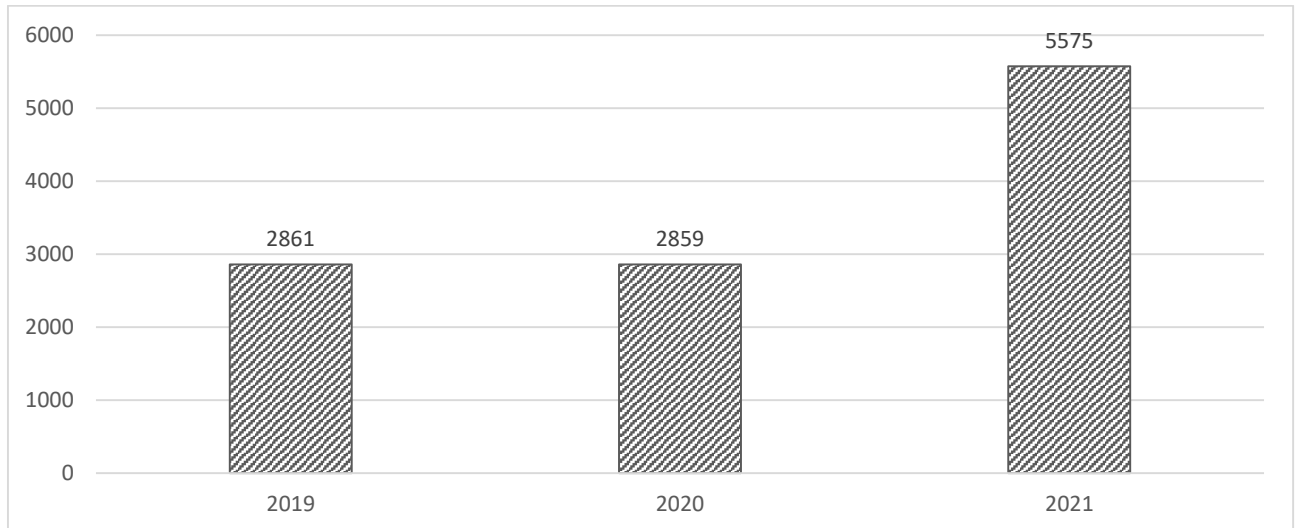

Рис. 2.8. Сформовані Держфінмоніторингом досьє упродовж 2019-2021 рр., од.

Джерело: складено автором за даними [6-8]

Первинна обробка отриманих повідомлень здійснюється ще у Інформаційній системі фінансового моніторингу після чого інформація

потрапляє у сховище, де сортується за ступенем ризику та аналізується з урахуванням усієї наявної інформації та формується досьє. Зазначимо, що у 2021 р. кількість сформованих повідомлень збільшилась на 95% порівняно із 2020 р. [8]. Кожне досьє аналізується на можливість залучення до легалізаційних злочинів на основі використання ризик-орієнтованого підходу та міжнародного досвіду. За результатами перевірки досьє у 2021 р. була зупинена 151 фінансова операція.

Відповідно до Базового Закону та відповідно до Порядку подання та розгляду зведених матеріалів експертна комісія Держфінмоніторингу з розгляду узагальнених матеріалів та додаткових матеріалів, підготовлених для передачі правоохоронним органам і спецслужбам, за наявності для цього достатніх підстав приймає рішення про направлення цих матеріалів до правоохоронних органів і спецслужб (рис. 2.9).

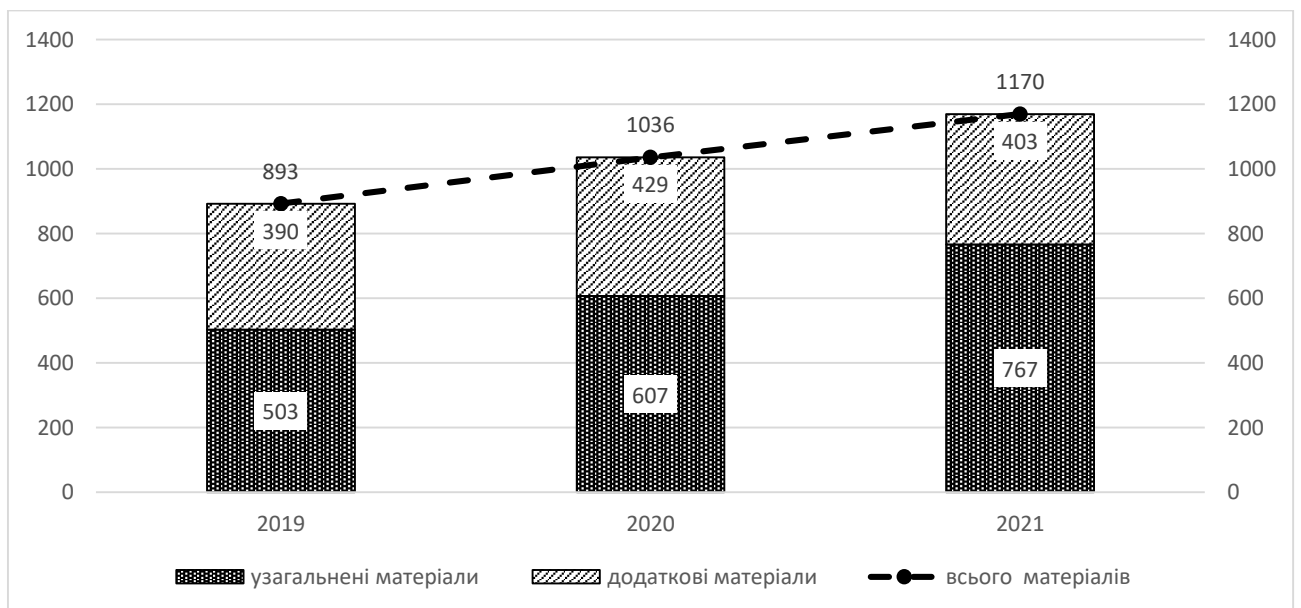

Рис. 2.9. Підготовлені Держфінмоніторингом матеріали упродовж 2019-2021 рр., од.

Джерело: складено автором за даними [6-8]

Підготовлені Держфінмоніторингом матеріали передано до відповідних правоохоронних органів та за результатами їх розгляду відкрито кримінальні провадження (рис.2.10).

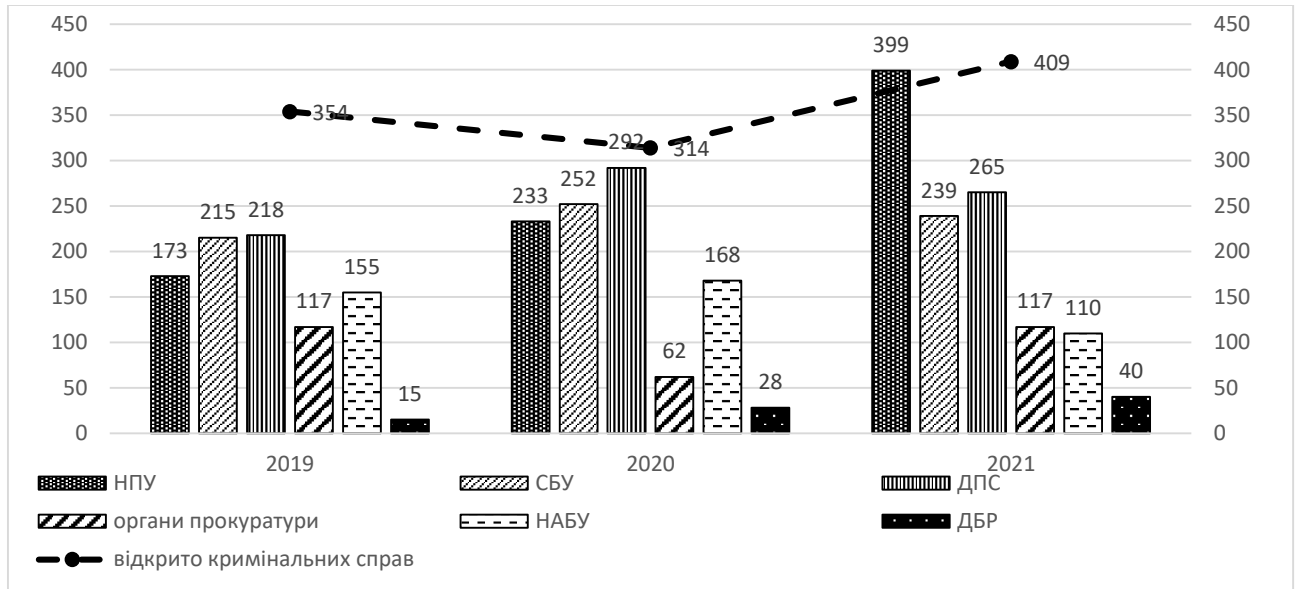

Рис. 2.10. Кількість переданих Держфінмоніторингом матеріалів до правоохоронних органів упродовж 2019-2021 рр., од.

Джерело: складено автором за даними [6-8]

Не беручи до уваги значне скорочення отриманих Держфінмоніторингом повідомлень, спостерігаємо збільшення кількості підготовлених матеріалів та відкритих за результатами їх розгляду кримінальних справ. Така тенденція є яскравим свідченням ефективності ризик-орієнтованого підходу, який дозволяє виявляти операції з високим ступенем легалізаційного ризику та опрацьовувати меншу кількість повідомлень.

Забезпечення діяльності єдиної інформаційної системи у сфері ПВК/ФТ.

Відповідно до основних завдань, визначених статтею 25 Базового Закону, Держфінмоніторинг забезпечує функціонування єдиної інформаційної системи у антилегалізаційній сфері. Ця система дозволяє

забезпечувати здійснення безперервних технологічних процесів в частині отримання, первинної інформації від СПФМ та органів державної влади та здійснювати її аналітичну обробку, а також підтримка інформаційного середовища взаємодії з суб'єктами фінансового моніторингу. Інформаційна система фінансового моніторингу (ІСФМ) працює цілодобово. Держфінмоніторинг забезпечує функціонування всіх програмно-технічних засобів ІСФМ у штатному режимі. Зусилля Держфінмоніторингу були спрямовані на забезпечення електронної взаємодії між суб'єктами системи фінансового моніторингу, а також удосконалення оперативного та стратегічного аналізу. Зокрема Держфінмоніторингом започатковано заходи щодо вдосконалення базових платформа Аналітична система «e-case фінансового моніторингу» та впровадження технологій доступу Держфінмоніторингу до державних електронних інформаційних ресурсів. Здійсненні заходи щодо забезпечення діяльності ІСФМ упродовж 2019-2021 рр. наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Здійсненні Держфінмоніторингом заходи, що забезпечують
функціонування ІСФМ

Рік	Заходи, що забезпечують функціонування ІСФМ
1	2
2019	створення нового вебпорталу Держфінмоніторингу
	здійснено підключення ІСФМ до Системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта»
	створення захищеного вебсайту Держфінмоніторингу – «е-кабінетів системи фінансового моніторингу»
	забезпечення кіберзахисту ІСФМ та захисту інформації в ній
2020	впроваджено програмне забезпечення обміну інформацією через СЕВ ДЕІР «Трембіта» з сервісами МВС («Перевірка паспортних документів серед викрадених та втрачених», «Перевірка паспортних документів серед недійсних», «Перевірка знаходження особи у розшуку»), а також з використанням АРІ ДЕІР Мін'юсту – з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та ЄДР

продовження таблиці 2.1

1	2
	<p>забезпечувався доступ до інформаційних ресурсів державних органів – суб'єктів єдиної системи шляхом оновлення відповідних інформаційних ресурсів у сховищі даних ІСФМ</p> <p>отримано примірник програмного забезпечення Інформаційно-телекомунікаційна система «е-кабінет системи фінансового моніторингу», створено її комплексну систему захисту інформації</p> <p>забезпечено інтеграцію ІТС «е-кабінет СФМ» з інтегрованою системою електронної ідентифікації (id.gov.ua)</p>
2021	<p>розроблені та прийняті технічні протоколи щодо організації доступу до інформації Пенсійного фонду України, Мін'юсту, ДПС, Держмитслужби та Державної прикордонної служби</p> <p>здійснювалися заходи щодо впровадження сервісів отримання інформації з ДЕІР з використанням АРІ технологій та засобів СЕВ ДЕІР «Трембіта», забезпечувалось оновлення даних ДЕІР у сховищі даних ІСФМ</p> <p>впровадження Інформаційно-телекомунікаційної системи «електронний кабінет системи фінансового моніторингу»</p> <p>Проведено випробування оновленого функціоналу ІТС «е-кабінет СФМ»</p> <p>здійснено оновлення АПК ІСФМ щодо підвищення його доступності, продуктивності та надійності, а для забезпечення захисту інформації впроваджено комплекси засобів кваліфікованого електронного підпису – мережних криптомодулів «Гряда-301», кваліфіковану електронну печатки «Державна служба фінансового моніторингу України Е-кабінет» для засвідчення електронних повідомлень, а також в ІТС «е-кабінет СФМ» встановлено та налаштовано SSL-сертифікат</p>

Джерело: складено автором за [6-8]

Розробка та вдосконалення законодавчої бази у сфері ПВК/ФТ.

Виконуючи заходи в рамках розвитку законодавчої бази Держфінмоніторинг розробляє заходи по вдосконаленню існуючого антилегалізаційного законодавства та погоджує проекти нормативно-правових актів у цій сфері (рис. 2.11).

Збільшення кількості розроблених нормативно-правових актів пов'язано із набранням чинності Базового Закон у новій редакції 28 квітня 2020 р. Задля досягнення максимальної ефективності і дієвості Базового Закону розроблено низку нормативних актів.

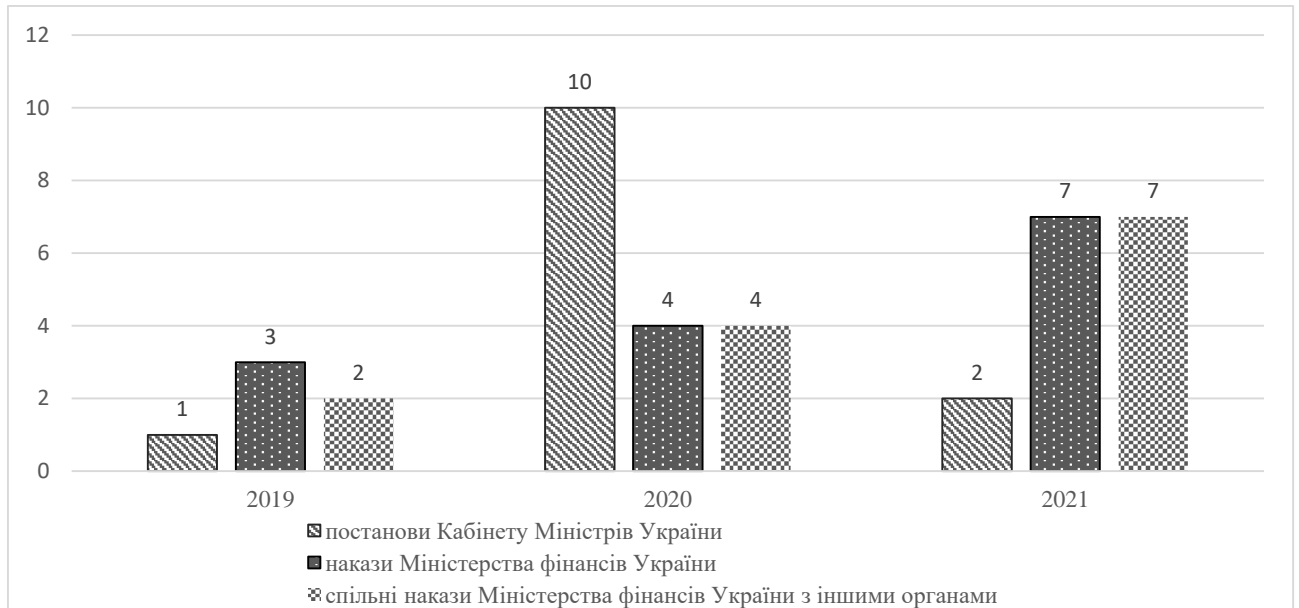

Рис. 2.11. Результати законотворчої діяльності Держфінмоніторингу упродовж 2019-2021 рр., од.

Джерело: складено автором за даними [6-8]

Організація міжвідомчого співробітництва антилегалізаційній сфері. Ефективна антилегалізаційна діяльність забезпечується шляхом організації співпраці Держфінмоніторингу, правоохоронних органів та громадськості. Для цього вітчизняних ПФР налагоджує співпрацю з державними органами, укладає з ними спільні документи міжвідомчого характеру, забезпечує безпосередній обмін з СДФМ, ініціює взаємодію з громадськістю (табл. 2.2).

Підготовка та перепідготовка кадрів академією фінансового моніторингу. Академія фінансового моніторингу відповідно до своїх головних завдань здійснює перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців з ФМ у сфері ПВК/ФТ з метою забезпечення унікального підходу до перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів СПФМ, правоохоронних та судових органів, представників СДФМ, відповідальних за її виконання, а також представників іноземних держав та міжнародних організацій.

Таблиця 2.2

Заходи, реалізовані Держфінмоніторингом в межах міжвідомчої взаємодії,
упродовж 2019-2021 рр.

Рік	Заходи міжвідомчої взаємодії
2019	забезпечення діяльності Ради з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення
	забезпечення координації стосовно виконання дій щодо удосконалення національної системи фінансового моніторингу за результатами 5-го раунду оцінки України Комітетом MONEYVAL та підготовки Першого звіту про прогрес
	укладанні з державними органами та громадськими організаціями спільних документів міжвідомчого характеру
	здійсненні безпосереднього обміну інформацією з СДФМ
	посиленні взаємодії з громадськістю
2020	з початку 2020 року Держфінмоніторингом, спільно з зацікавленими державними органами опрацьовувався другий Звіт про прогрес за результатами 5-го раунду оцінки України Комітетом MONEYVAL
	укладено документи про міжвідомчу співпрацю Держфінмоніторингу із 6 СДФМ, 24 державними органами, 26 іншими установами і організаціями
	Держфінмоніторингом у 2020 році на постійній основі здійснювався аналіз ефективності діяльності СПФМ у сфері ПВК/ФТ
	Держфінмоніторингом за сприяння координатора проєктів ОБСЄ у 2020 році було розроблено та опубліковано на офіційному вебсайті Держфінмоніторингу «Керівництво з ризик-орієнтованого підходу для спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу»
2021	Виконання стратегії розвитку національної системи фінансового моніторингу
	заходи з підготовки та впровадження актів національної антилегалізаційної стратегії
	укладено документи про міжвідомчу співпрацю Держфінмоніторингу із 4 СДФМ, 26 державними органами, 28 іншими установами і організаціями
	Держфінмоніторинг щоквартально направляв відповідні запити до 21 зацікавленого державного та правоохоронного органу щодо стану виконання Плану дій. У відповідь було отримано близько 87 листів з інформацією про вжиті заходи
	Головою Державної служби фінансового моніторингу України Черкаським Ігорем Борисовичем було надано розширене інтерв'ю інформаційному порталу «Мінфін».

Джерело: складено автором за [6-8]

Навчальний процес Академії тісно пов'язаний з практикою і базується на сучасних досягненнях академічної науки. На тренінгових заняттях слухачі

кожної групи мають змогу поставити запитання, отримати на них відповіді та обговорити проблемні практичні ситуації з працівниками Держфінмоніторингу України.

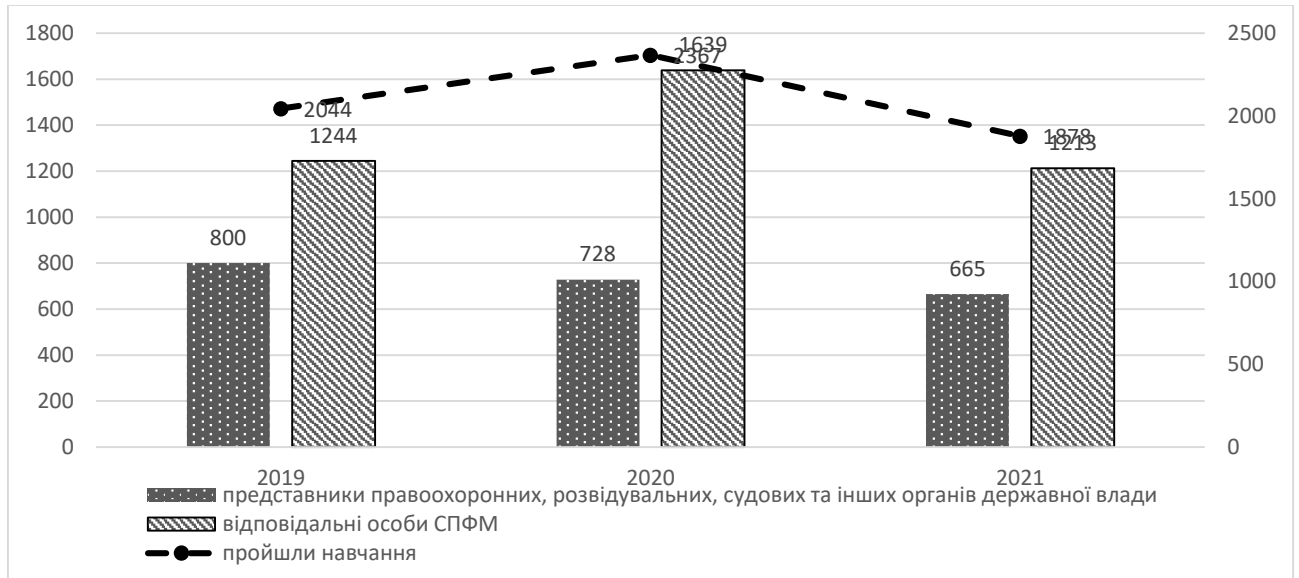

Рис. 2.12. Результати навчання в Академії фінансового моніторингу упродовж 2019-2021 рр., од.

Джерело: складено автором за даними [6-8]

Академія розробила нові освітні програми, які враховують використання сучасних технологій у антилегалізаційній сфері. На заняттях Академії фінансового моніторингу студенти мали змогу ознайомитися з використанням відкритих джерел для аналізу інформації, з технологіями візуалізації та аналізу фінансових документів, з програмним забезпеченням, яке дозволяє відстежувати операції з віртуальними активами.

Міжнародне співробітництво. Однією з важливих складових діяльності вітчизняного ПФР є налагодження співпраці з міжнародними інституціями та іноземними партнерами, які відповідають за організацію ефективних антилегалізаційних заходів. Держфінмоніторинг активно співпрацював з провідними міжнародними організаціями та інституціями, що займаються питаннями ПВК/ФТ, такими як: Група розвитку фінансових

заходів протидії відмиванню грошей (FATF), Егмонтська група підрозділів фінансової розвідки, Рада Європи (Комітет з оцінки Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів і фінансування тероризму (MONEYVAL)), Європейський Союз, ООН, Світовий банк, НАТО, Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОЕСР), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та інших міжнародних організацій.

Державна служба фінансового моніторингу України – вітчизняний підрозділ фінансової розвідки, який вже понад 20 років провадить антилегалізаційну діяльність в Україні. Як зазначалось вище, Держфінмоніторинг є ПФР адміністративного типу, тобто до його повноважень входить збір, обробка та аналіз повідомлень про фінансові операції, а також, у разі виникнення підозри про причетність такої операції до відмивання злочинних коштів, підготовка матеріалів (узагальнених та додаткових узагальнених) до відповідних правоохоронних органів. Прийняття нової редакції Базового Закону, що передбачає застосування ризик-орієнтованого підходу та підвищення порогових сум фінансових операцій, сприяло підвищенню ефективності роботи Держфінмоніторингу – збільшення кількості сформованих дось, підготовлених узагальнених та додаткових узагальнених матеріалів, переданих до правоохоронних органів, відкритих кримінальних проваджень.

Важливу роль у діяльності підрозділу фінансової розвідки належить організації міжвідомчого співробітництва та міжнародної співпраці. Держфінмоніторинг є активним учасником міжнародних зустрічей, конференцій та семінарів. Щодо організації міжвідомчого співробітництва, то Держфінмоніторинг ініціює розробку спільних нормативних актів з різними міністерствами та відомствами у антилегалізаційній сфері.

Висновки до розділу 2

Ефективність антилегалізаційної діяльності залежить від організації роботи підрозділу фінансової розвідки. Держфінмоніторинг України, як вітчизняний підрозділ фінансової розвідки, проводить роботу за різними напрямками, а саме: організовує збір та обробку повідомлень про фінансові операції, отримані від СПФМ; аналізує отриману інформацію, проводить фінансові розслідування; забезпечує діяльності єдиної інформаційної системи у антилегалізаційній сфері; розробляє та вдосконалює нормативно-правову базу у сфері; організовує міжвідомче співробітництво у сфері ПВК/ФТ; здійснює підготовку та перепідготовку кадрів в Академії фінансового моніторингу; бере активну участь у міжнародному співробітництві. Проведений аналіз діяльності Держфінмоніторингу засвідчив покращення ефективності його діяльності за всіма розглянутими напрямками.

Важливим напрямом роботи Держфінмоніторингу є проведення Національної оцінки ризиків та вивчення існуючих схем відмивання коштів. На основі аналізу легалізаційних злочинів та правопорушень виокремлюються типові моделі та схеми, які використовують зловмисники. Важливим напрямом роботи підрозділу фінансової розвідки є проведення роз'яснювальної, превентивної діяльності, що унеможливить у майбутньому вчинення таких правопорушень. Щорічно Держфінмоніторингу проводить аналітичне дослідження за окремими напрямками діяльності та інформує про це суспільство. Такі заходи дають можливість СПФМ сформувати уявлення про легалізаційні ризики та розробляти превентивні заходи задля їх уникнення.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПІДРОЗДІЛУ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ

3.1. Напрями вдосконалення діяльності підрозділу фінансової розвідки в Україні

Відмивання коштів, які отримані у наслідок вчинення злочинів, фінансування сепаратистської та терористичної діяльності є суттєвою загрозою національній безпеці України. небезпека криється в тому, що легалізовані злочинні доходи є фінансовою основою для існування злочинних угруповань, ресурсами для фінансування подальших злочинів або ж уникнення покарань за скоєні злочини. Боротьба з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму є складною, оскільки легалізаційні злочини постійно видозмінюються та вдосконалюються. Вони становлять серйозну загрозу для економіки, а також цілісності фінансової системи, знижують конкурентоспроможність країни, руйнують ринкові відносини. Окрім того, поширення відмивання грошей є свідченням існування злочинних організацій. За останні двадцять років Держфінмоніторинг здійснив багато ініціатив у антилегалізаційній сфері, багато з яких спрямовані на адаптацію правової бази до міжнародних рекомендацій і стандартів, розроблених міжнародними організаціями, зокрема Групою розробки фінансових заходів щодо відмивання грошей (FATF).

У своїй діяльності вітчизняний підрозділ фінансової розвідки керується правилом «подвійного підходу» – здійснення низки превентивних заходів для запобігання відмивання коштів та здійснення заходів, спрямованих на протидію легалізаційним процесам. Проте аналіз рівня тіньової економіки

показав, що існуючий механізм ПВК/ФТ є недостатнім для вирішення проблеми потоку «брудних» грошей. Аналіз існуючої ситуації показав, що неефективність здебільшого пов'язана з поганим правозастосуванням, а не з регулятивними недоліками.

Необхідність реформування антилегалізаційної системи розуміють і на державному рівні, про що свідчить розробка та затвердження низки нормативних актів, зокрема: «Основні напрями розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року» [15] та «Програма стратегічного розвитку Державної служби фінансового моніторингу України на період до 2024 р.» [24].

Основними напрямами реформування системи ПВК/ФТ є такі:

1. забезпечити ефективність функціонування антилегалізаційної системи шляхом реалізації таких заходів:

- оптимізація вітчизняного антилегалізаційного законодавства для приведення його у відповідність вимогам та рекомендаціям міжнародних організацій;

- використання новітніх цифрових технологій при здійсненні антилегалізаційної діяльності;

- оперативне вилучення та арешт майна для проведення досудового розслідування легалізаційних злочинів;

- використання міжнародного досвіду при проведенні національної оцінки ризиків;

- сприяти відкритості інформації про КБВ суб'єктів господарювання;

- впорядкувати нормативне регулювання сектору віртуальних активів сектору продажу нерухомості;

- удосконалити механізм застосування ризик-орієнтованого підходу СПФМ;

- оперативно актуалізувати інформації списку осіб, пов'язаних із терористичної, сепаратистською діяльністю;

- забезпечити періодичне проведення досліджень легалізаційних схем та підготовку типологічних досліджень у сфері ПВК/ФТ;

- покращити систему подання СПФМ інформації про фінансові операції;

2. забезпечити ефективність функціонування системи досудового розслідування та судового провадження за фактами відмивання злочинних коштів, що передбачає:

- постійний моніторинг за фінансовими операціями на предмет виявлення легалізаційних процесів та оперативне інформування про це Держфінмоніторинг;

- виявлення фактів злочинної діяльності та відмивання отриманих від неї доходів злочинними групами;

- швидке та ефективне використання інформації про легалізаційні злочини компетентними у сфері ПВК/ФТ органами;

- оперативне вжиття заходів по припиненню фінансування терористичної діяльності та застосування принципу невідворотності покарання за такі злочини;

- виявлення та припинення фактів контрабанди товарів, переведення безготівкових коштів у готівку та навпаки, корупційних злочинів, торгівлі людьми, зброєю і т.д.;

3. забезпечення міжвідомчого та міжнародного співробітництва у сфері ПВК/ФТ:

- участь Держфінмоніторингу у міжнародних заходах у сфері ПВК/ФТ;

- обмін інформацією з іноземними ПФР, підписання угоди про співпрацю і т.д.;

4. забезпечення наукової, просвітницької та освітньої діяльності у сфері ПВК/ФТ:

- проведення навчання та перепідготовку кадрів у сфері ПВК/ФТ;
- забезпечення розробки навчально-методичних матеріалів у антилегалізаційній сфері;
- стимулювати проведення наукових досліджень за згаданою тематикою;

5. забезпечення прозорості антилегалізаційної діяльності:

- проведення просвітницької діяльності серед населення про негативні наслідки легалізаційних процесів;
- висвітлювання у засобах масової інформації основних результатів ПВК/ФТ;
- покращити механізм співпраці громадянського суспільства та учасників системи фінансового моніторингу.

Наявність проблем та пошук шляхів їх вирішення затверджено «Програмою стратегічного розвитку Державної служби фінансового моніторингу України на період до 2024 р.» [24]. Запропоновані стратегічні напрями реформування системи ПВК/ФТ спрямовані на вирішення існуючих проблем регулятивної та наглядової діяльності вітчизняного підрозділу фінансової розвідки. Таким чином, запропоновані стратегічні напрями покликані подолати наявні недоліки в якості та ефективності нагляду за ПВК/ФТ і сприяти підвищенню стандартів фінансового моніторингу.

Стратегічні пріоритети є важливим кроком вперед у боротьбі з незаконними фінансовими потоками. Однак є напрями, за якими доцільно посилити заходи, щоб підвищити ефективність запропонованих заходів. Нашою метою є аналіз існуючих проблем та розробка рекомендацій задля

підвищення ефективності антилегалізаційних заходів. Для досягнення максимального ефекту доцільно виокремити стратегічні цілі, які потребують першочергового вирішення, та сконцентрувати максимум зусиль на їх вирішення (рис. 3.1). Розглянемо стратегічні цілі модернізації системи ПВК/ФТ та механізм їх досягнення.

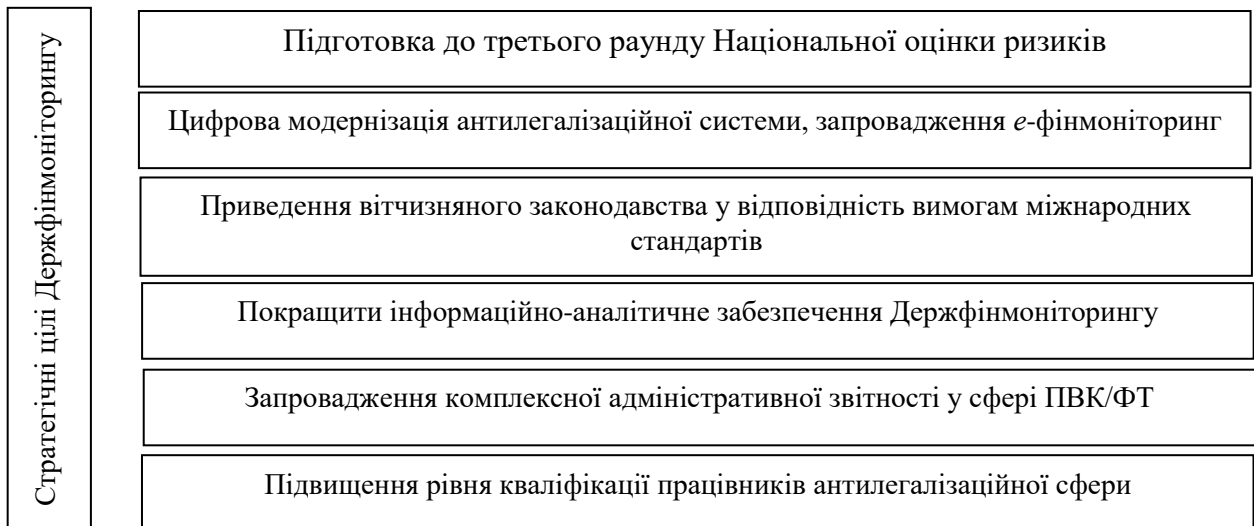

Рис. 3.1. Стратегічні цілі розвитку Держфінмоніторингу

Джерело: складено автором за [24]

1. *Підготовка до третього раунду Національної оцінки ризиків.* На виконання вимоги Рекомендацій FATF та вимог Базового Закону Держфінмоніторинг щотри роки проводить Національну оцінку ризиків (далі НОР). Якісна оцінка ризиків – є необхідною умовою управління ними. Метою НОР є виявлення легалізаційних ризиків, їх оцінка та можливих наслідків їх реалізації задля розробки заходів управління по їх нейтралізації. НОР проводиться за розробленою та затвердженою Методикою. Регулярне вивчення та оцінка ризиків у сфері ПВК/ФТ дозволяє розробити комплекс гнучких заходів, що дозволяє ефективно використовувати обмежені ресурси та вживати попереджувальні заходи, відповідні ризикам у найефективніший спосіб. Досягнення цієї стратегічної цілі передбачає вирішення низки завдань (рис. 3.2.).

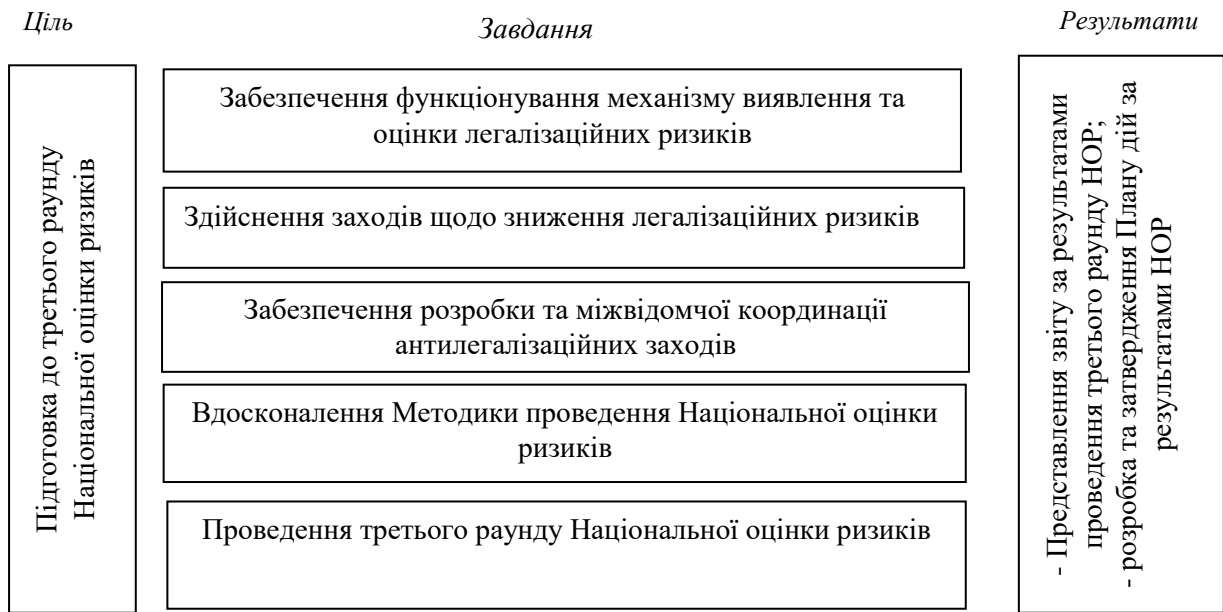

Рис. 3.2. Завдання та результати реалізації стратегічної цілі «Підготовка до третього раунду Національної оцінки ризиків»

Джерело: складено автором за [24]

2. *Цифрова модернізація антилегалізаційної системи, запровадження е-фінмоніторинг.* Виконання Рекомендацій FATF передбачає налагодження інформаційного обміну між СУО, СПФМ, СДФМ, правоохоронними органами, іншими державними органами (рис. 3.3).

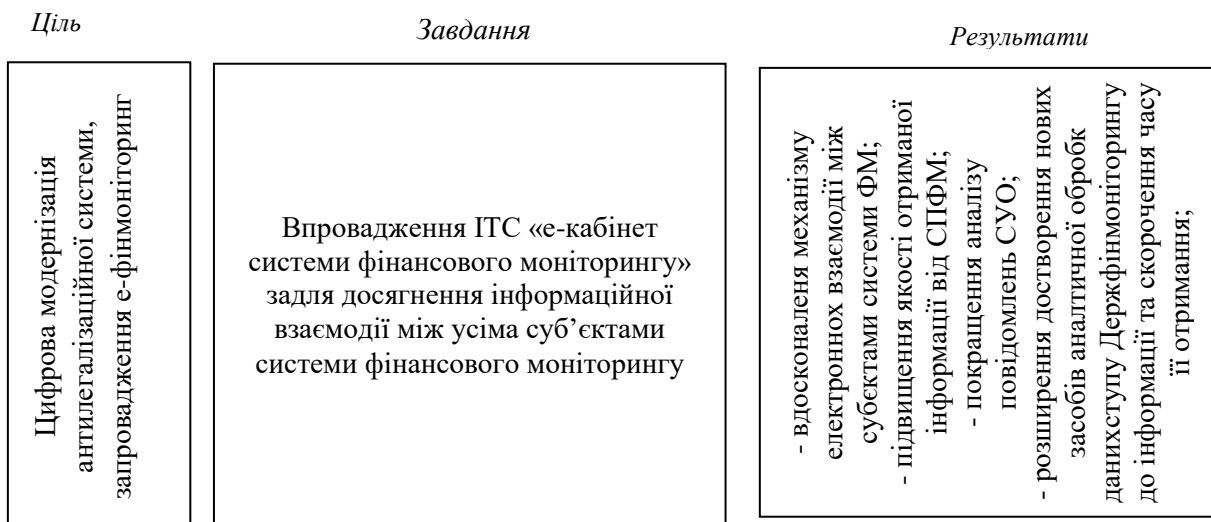

Рис. 3.3. Завдання та результати реалізації стратегічної цілі «Цифрова модернізація антилегалізаційної системи»

Джерело: складено автором за [24]

3. *Приведення вітчизняного законодавства у відповідність вимогам міжнародних стандартів.* Рекомендації FATF передбачають приведення національних систем ПБК/ФТ у відповідність міжнародним стандартам (рис. 3.4).

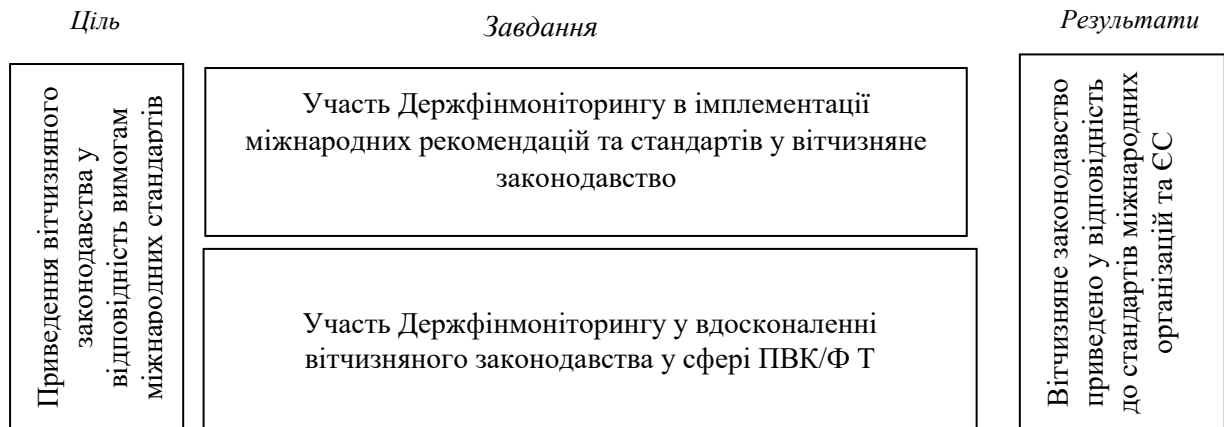

Рис. 3.4. Завдання та результати реалізації стратегічної цілі «Приведення вітчизняного законодавства у відповідність вимогам міжнародних стандартів»

Джерело: складено автором за [24]

4. *Покращити інформаційно-аналітичне забезпечення Держфінмоніторингу.* Для виконання покладених на неї функцій Держфінмоніторинг повинна мати доступ до адміністративної, фінансової та правоохоронної інформації. Для цього потрібно заохочувати ПФР застосувати сучасне аналітичне програмне забезпечення. Застосування відповідного програмного забезпечення підвищить якість та швидкість обробки отриманих повідомлень. Для цього Держфінмоніторинг повинен бути оснащена такими технічними засобами, які гарантують автономію та незалежність і, головне, якісну обробку інформації (рис. 3.5).

Ціль	Завдання	Результати
Покращити інформаційно-аналітичне забезпечення Держфінмоніторингу	Модернізація програмного забезпечення Держфінмоніторингу для забезпечення доступу до інформації та її швидкого та якісного опрацювання, передачі матеріалів до правоохоронних органів з використанням цифрових каналів передачі інформації	<ul style="list-style-type: none"> - скорочення термінів отримання, обробки та аналізу інформації та передачі узагальнених матеріалів до правоохоронних органів; - підвищення якості та збільшення кількості підготовлених узагальнених матеріалів

Рис. 3.5. Завдання та результати реалізації стратегічної цілі «Покращити інформаційно-аналітичне забезпечення Держфінмоніторингу»

Джерело: складено автором за [24]

5. *Запровадження комплексної адміністративної звітності у сфері ПВК/ФТ.* 33 Рекомендація FATF передбачає обов'язок країн и вести всеохоплюючу статистичну звітність, яка міститиме інформацію про кількість отриманих повідомлень, проведених розслідувань, застосованих заходів впливу і т.д. Впровадження порядку збору та обробки інформації, а також висвітлення адміністративної звітності є обов'язковою умовою міжнародних стандартів

Ціль	Завдання	Результати
Запровадження комплексної адміністративної звітності у сфері ПВК/ФТ	Здійснити заходи щодо формування, опрацювання та оприлюднення статистичної звітності у сфері ПВК/ФТ	<ul style="list-style-type: none"> - розробка нормативних актів, необхідних для запровадження комплексної адміністративної звітності у сфері ПВК/ФТ; - здійснення завдань щодо збору та оприлюднення статистичної звітності у сфері ПВК/ФТ

Рис. 3.6. Завдання та результати реалізації стратегічної цілі «Запровадження комплексної адміністративної звітності у сфері ПВК/ФТ»

Джерело: складено автором за [24]

6. Підвищення рівня кваліфікації працівників антилегалізаційної сфери.

Ефективне запобігання легалізаційним злочинам можливе за умови якісної підготовки кадрів, які її здійснюють. Підготовка та перепідготовка кадрів повинна здійснюватися із використанням новітніх технічних засобів та цифрових технологій.

Ціль	Завдання	Результати
Підвищення рівня кваліфікації працівників антилегалізаційної сфери	Забезпечення навчання працівників відповідних суб'єктів системи фінансового моніторингу	- підготовка та перепідготовка кадрів на основі електронної навчальної платформи; - збільшення числа осіб, що пройшли перепідготовку на основі електронної навчальної платформи
	Розробка електронної навчальної платформи	
	Розробка програмного забезпечення для електронної навчальної платформи	
	Змістовне наповнення електронної навчальної платформи	

Рис. 3.6. Завдання та результати реалізації стратегічної цілі «Підвищення рівня кваліфікації працівників антилегалізаційної сфери»

Джерело: складено автором за [24]

Забезпечення ефективної протидії відмиванню коштів, розповсюдженню зброї чи фінансуванню тероризму передбачає виокремлення проблемних місць та розробки заходів щодо їх усунення. Досягнення максимальної ефективності антилегалізаційної системи можливе за умови досягнення максимальної відповідності міжнародним рекомендаціям та стандартам, налагодженню міжвідомчої та міжнародної співпраці у сфері ПВК/ФТ, підготовки кадрів на з використанням сучасних технічних засобів та програм.

Україна робить впевнені кроки по вдосконаленню антилегалізаційної системи, про що свідчать відзнаки міжнародних організацій. Проте злочинність постійно вдосконалює методи та способи легалізації коштів, а відтак і Держфінмоніторинг зобов'язаний вдосконалювати свою діяльність.

3.2. Світовий досвід організації співпраці підрозділів фінансової розвідки та правоохоронних органів та рекомендації щодо впровадження його в Україні

Фінансова розвідка здійснюється як державними, так і приватними організаціями та використовується антилегалізаційними органами та іншими компетентними органами для розслідування відмивання грошей, пов'язаних із предикатними злочинами і фінансуванням тероризму. Фундаментальною метою міжнародних заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму є можливість цих органів збирати, оцінювати, аналізувати та надавати надійну, точну, відповідну та актуальну інформацію. Органи влади також повинні мати можливість проводити ефективну оцінку інформації, щоб фінансові розслідування могли ідентифікувати та відслідковувати незаконні активи, а також методи, за допомогою яких ці активи відмиваються.

Підрозділи фінансової розвідки (ПФР) створюються виходячи із правоохоронної політики, а основні характеристики ПФР зазвичай узгоджуються з правовими та адміністративними рамками кожної країни.

Більшість країн створюють ПФР згідно з Рекомендаціями Цільової групи фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF) та іншими міжнародними стандартами ПВК/ФТ як центральні національні органи, відповідальні за отримання та аналіз звітів про підозрілі фінансові операції та іншої інформації, що стосується відмивання грошей, предикатних злочинів та розповсюдження результатів їх аналізу компетентним органам. ПФР було створено в більш ніж 170 країнах, а станом на липень 2021 року ПФР із 165 країн були прийняті до Егмонтської групи.

ПФР зазвичай служать фільтром між фінансовими та іншими суб'єктами звітності з одного боку та правоохоронними органами та прокурорами з іншого. Наявність ПФР як автономного центрального національного органу дозволяє неупереджено оцінювати та поширювати фінансову інформацію та захищати конфіденційну інформацію. ПФР також відповідають за міжнародний обмін фінансовою інформацією з відповідними ПФР та іншими іноземними компетентними органами.

У боротьбі з відмиванням грошей, пов'язаними з ними предикатними злочинами та фінансуванням тероризму очікується, що країни створюватимуть правоохоронні органи для забезпечення належного розслідування цих злочинів, проведення фінансових розслідувань і т.д.

Поряд із розвідувальними та слідчими підрозділами правоохоронних органів та/або інших компетентних органів, ПФР є одними з компетентних органів, які можуть покращити традиційне кримінальне розслідування, яке може включати фінансову розслідування. Фінансова інформація, зібрана ПФР та іншими компетентними органами, повинна бути ретельно вивчена та призвести до початку активних фінансових розслідувань. Аналітичні можливості ПФР допомагають розробляти різні розвідувальні продукти, які можуть бути корисними правоохоронним органам. Регулярно ПФР спонтанно поширюють інформацію до цих органів щодо підозри у відмиванні грошей, пов'язаних предикатних злочинів і фінансування тероризму. Поширена інформація може стосуватися існуючої організації, що становить інтерес, підтримувати існуюче розслідування або спонукати до активного нового розслідування на основі нової інформації, наданої ПФР.

Однак, щоб правоохоронні органи могли ефективно отримувати інформацію/розвідувальні дані (зібрані та проаналізовані ПФР), які стосуються їх розслідування, ПФР і правоохоронні органи повинні мати можливість тісно співпрацювати. У багатьох юрисдикціях необдумане

рішення про створення підрозділів фінансової розвідки як буфера між суб'єктами звітування та правоохоронними органами спричиняє інституційний розрив між тими, хто отримує та аналізує фінансову інформацію, і тими, хто має повноваження проводити розслідування.

У багатьох країнах рівень співпраці між ПФР і правоохоронними органами можна значно покращити. Розглянемо як організована співпраця між ПФР та правоохоронними органами окремих країн ЄС, розглянемо перешкоди для їхньої тіснішої співпраці, а на основі вивченого досвіду запропонуємо низку рекомендацій, які допоможуть вітчизняному підрозділу фінансової розвідки і правоохоронним органам України подолати ці перешкоди, враховуючи при цьому міжнародні стандарти ПВК/ФТ і найкращі практики.

Більшість міжнародних і регіональних угод, які торкаються боротьби з ВК/ФТ не містять положень, пов'язаних із співробітництвом між ПФР та правоохоронними органами на національному рівні. Єдиним винятком є Конвенція ООН проти корупції (UNCAC) 2003 р. та Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (UNTOC) 2000 р. Обидва документи містять те саме положення, що стосується міжвідомчої співпраці щодо боротьби з відмиванням грошей. Відповідно до цього положення країни повинні забезпечити, щоб їхні адміністративні, регулятивні, правоохоронні та інші компетентні органи мали можливість співпрацювати та обмінюватися інформацією на національному та міжнародному рівнях, відповідно до умов, передбачених їх внутрішнім законодавством, і з цією метою розглянути можливість створення ПФР як національного центру для збору, аналізу та розповсюдження інформації щодо потенційне відмивання грошей.

Вдосконалення роботи підрозділів фінансової розвідки стало предметом спільного дослідження ООН, Групи Світового банку та

Егмонтської групи [33]. Завдяки аналізу відповідей, отриманих від ПФР та правоохоронних органів дослідники визначили низку проблем, які можуть вплинути на ефективність співпраці між ПФР і правоохоронними органами, а також практики, які можуть посилити таку співпрацю.

На основі світового досвіду співпраці правоохоронних органів та ПФР розроблено 17 рекомендацій, які впливають із міжнародних стандартів ПВК/ФТ та найкращих практик.

Рекомендація 1. ПФР повинні бути уповноважені отримувати інформацію, якою володіють усі відповідні національні правоохоронні органи, зокрема поліція, митні органи, податкові органи, імміграційні, підрозділи боротьби з наркотиками, антикорупційні органи та розвідувальні служби.

Хоча в ПФР більшості країн ЄС є доступ або можуть отримати інформацію від усіх відповідних правоохоронних органів, існує значна кількість ПФР, які не мають на це повноважень – отримати відповідну інформацію від митних органів можуть (3% ПФР), податкових органів (14% ПФР), імміграційні органи (19 %ПФР), розвідувальні служби (25 %ПФР), антикорупційні агентства (33 % ПФР) та агентства з боротьби з наркотиками (36 % ПФР) [33].

Рекомендація 2. Доступ ПФР до внутрішньої інформації правоохоронних органів не повинен регулюватись обов'язковим Меморандумом про співпрацю. На даний момент у 30% країн ПФР повинні підписати Меморандум про взаєморозуміння правоохоронними органами, щоб отримувати інформацію. Ці ПФР сприймають це обов'язкове положення як непотрібну законодавчу вимогу що спричиняє затримки в отриманні відповідної правоохоронної інформації.

На практиці більшість Меморандумів про взаєморозуміння сприяють вирішенню технічних питань співпраці між ПФР та правоохоронних органів

та дозволяють ПФР робити запити без пояснення правових підстав. Проте у більшості країн ці Меморандуми про взаєморозуміння не є обов'язковими, а радше є заявами про політику щодо доступу до інформації.

Рекомендація 3. ПФР має мати прямий доступ до всієї відповідної інформації, що зберігається в правоохоронних органах. Коли це неможливо з технічних причин (таких як несумісність ІТ-систем, відсутність інтегрованої бази даних, ПФР повинні бути уповноважені отримувати відповідну інформацію протягом 14 днів. У більшості країн ПФР мають або прямий доступ до деякої інформації, якою володіють правоохоронні органи (8 % ПФР) або як прямий, так і непрямий доступ (57 % ПФР). Решта 35 відсотків ПФР мають лише непрямий доступ до інформації правоохоронних органів. Середній час, необхідний цим ПФР для отримання інформації, становить:

- від 3 до 7 днів (21 % ПФР);
- від 7 до 14 днів (35 % ПФР);
- більше 14 днів (33 % ПФР) [33].

Рекомендація 4. ПФР має мати доступ до всіх відповідних типів інформації, що зберігається правоохоронними органами, включаючи інформацію про розслідування, судові переслідування та засудження та інформація про судимості. ПФР мають доступ до різних типів інформації, що зберігається правоохоронними органами, але значна кількість ПФР не має доступу до таких даних.

Рекомендація 5. Коли ПФР запитує або отримує доступ до інформації від правоохоронних органів від імені іноземного ПФР, не повинні застосовуватися надміру обмежувальні умови, такі як необхідність запиту про взаємну правову допомогу або Меморандум про співпрацю.

Досвід функціонування ПФР показує, що деякі ПФР висувають певні умови, коли ПФР запитує або отримує доступ до інформації від місцевих правоохоронних органів від імені іноземного ПФР. Рекомендація 40 FATF та

відповідна Пояснювальна записка вимагають, щоб ПФР мали повноваження обмінюватися: усією інформацією, яка має бути доступною прямо чи опосередковано ПФР згідно з Рекомендаціями FATF, зокрема згідно з Рекомендацією 29; і будь-якою іншою інформацією, яку вони мають повноваження отримати прямо чи опосередковано з дотриманням принципу взаємності.

Рекомендація 6. ПФР повинні бути уповноважені поширювати свою інформацію компетентним національним органам, коли проведений аналіз показує, що немає жодної підозри у відмиванні злочинних грошей, але вони мають підстави підозрювати, що вчинено інші (щонайменше тяжкі) кримінальні правопорушення; або вчинено адміністративні правопорушення, пов'язані з недотриманням законодавства у сфері ПВК/ФТ. 15 % ПФР не мають повноважень поширювати інформацію компетентним національним органам влади, коли їх аналіз показує, що немає підозри у відмиванні грошей або фінансуванні тероризму, але мають підстави підозрювати у вчиненні інших кримінальних правопорушень. Набагато більша кількість ПФР (70 відсотків) повідомила, що вони можуть поширювати інформацію компетентним органам влади при підозрі у вчиненні адміністративного правопорушення чи проступку.

Рекомендація 8. Правовий статус інформації ПФР, яка надається правоохоронним органам та/або іншим компетентним органам, має регулюватися законодавством.

Рекомендація 9. Законодавство повинно визначати умови, що дозволяють анулювати конфіденційність інформації ПФР, коли це доречно. В переважній більшості країн (91 %) законодавство вимагає, щоб інформація ПФР, надіслана правоохоронним органам, розглядалася як конфіденційна.

Рекомендація 10. Компетентні правоохоронні органи повинні мати можливість запитувати всю відповідну інформацію, якою володіє ПФР, під

час проведення розслідувань відмивання грошей, пов'язаних з ним предикатних злочинів і фінансування тероризму. Як не дивно, виявили невелику кількість країн (менше 10 %), де правоохоронні органи не мають повноважень запитувати інформацію у ПФР. Ця рекомендація прописана у Рекомендація 31FATF, яка регулює право компетентних правоохоронних органів запитувати відповідну інформацію, якою володіє ПФР коли вони проводять розслідування у сфері ПВК/ФТ.

Рекомендація 11. У запиті правоохоронних органів на інформацію, яка знаходиться в ПФР, має бути пояснено причини запиту та, як мінімум, у запиті необхідно вказати таку інформацію: правову базу, опис справи і підстави для підозри у відмиванні грошей. Світовий досвід функціонування ПФР свідчить що у 10% країн правоохоронні органи не зобов'язані надавати жодних пояснень.

Рекомендація 12. Необхідно законодавчо надати повноваження правоохоронним органам та іншим компетентним органам запитувати інформацію у ПФР. Законодавство має чітко визначити компетентні органи та визначити умови, які необхідно виконати перед надсиланням таких запитів.

Приблизно в 10 % країн немає чіткої правової/законодавчої основи для запиту правоохоронними органами інформації в ПФР. Крім того, майже в половині країн (48%) ПФР отримує запити на інформацію від правоохоронних органів, які надсилаються щодо розслідування будь-якого злочинця, навіть якщо немає підозр у відмиванні грошей, пов'язаних предикатних злочинах або фінансуванні тероризму. У 13 % країн ПФР отримують запити правоохоронних органів, які не пов'язані зі злочинністю.

Рекомендація 13. Умови, за яких ПФР може проводити аналіз і передавати інформацію правоохоронним органам або іншим особам компетентні органи на їх запит мають бути врегульовані в законодавстві.

Дослідження показує, що на основі запитів правоохоронних органів більшість ПФР (77 %) зазвичай починають виконувати свій аналіз. Однак конкретні умови, за яких вони можуть або повинні проводити аналіз, існують менше ніж половина цих країн (30 %). Крім того, у більш ніж одній третині країн (34 %) законодавство не передбачає жодних умов для передачі інформації правоохоронним органам після отримання їх запиту.

Рекомендація 14. ПФР має прийняти рішення щодо пріоритетності вхідної інформації/запитів правоохоронних органів на основі мети та/або обставини справи. Дослідження показує, що більшість ПФР (72 %) вирішують пріоритетність вхідної інформації, засновані на об'єктивних та/або пов'язаних із справою обставинах. Відповідно до 29 Рекомендації FATF і відповідної Пояснювальної записки, ПФР повинні виконувати функції національних центрів отримання та аналізу інформації від суб'єктів звітності та іншої інформації, що стосується відмивання грошей, а також для поширення результатів їх аналізу до правоохоронних органів та/або інших компетентних органів.

Рекомендація 15. Коли правоохоронні органи запитують інформацію від ПФР від імені іноземного правоохоронного органу, жодних необґрунтованих або надмірних обмежень не повинно застосовуватися умови (наприклад, запити про взаємну правову допомогу або запити, надіслані через іноземне ПФР).

Хоча запропонований підхід може добре працювати на практиці, він може розглядатися як проблематичний щодо імплементації Рекомендації 40 FATF та відповідної Пояснювальної записки. Ці стандарти вимагають від країн дозволяти своїм компетентним органам опосередковано обмінюватися інформацією з непартнерами та навіть заохочувати щоб дозволити швидкий і конструктивний обмін інформацією безпосередньо з непартнерами.

Рекомендація 16. Прямий доступ правоохоронних органів до даних/інформації ПФР, якщо це дозволено, має регулюватися законодавством. При вирішенні про тип даних/інформації, до яких правоохоронні органи можуть мати прямий доступ, країни повинні взяти до уваги міжнародні вимоги щодо оперативної незалежності ПФР, а також безпеки та конфіденційності даних/інформації.

Дослідження виявило потенційно проблематичну практику, пов'язану з прямим доступом правоохоронних органів до даних ПФР. Невелика кількість правоохоронних органів (23 %) повідомила, що вони мають прямий доступ до даних ПФР/інформації. З них лише незначна більшість правоохоронних органів (57 %) повідомили, що вони мають чітку юридичну підстави для такого доступу.

Рекомендація 17. Правоохоронні органи та інші одержувачі інформації ПФР повинні надавати адекватний, належний і своєчасний зворотній зв'язок ПФР щодо використання інформації. У зв'язку з цим існує підтвердження правоохоронними органами про отримання інформації ПФР не вважається достатнім. Зобов'язання надавати відгук може бути юридичною вимогою або залежати про інших способів співпраці між ПФР та одержувачами їхньої інформації. Більшість ПФР (87 %) отримують відгуки від правоохоронних органів щодо використання їхньої інформації. У 30 країнах (38 %), надання зворотного зв'язку ПФР є юридичним обов'язком. У 43 країнах (54 %), надання зворотного зв'язку не є вимогою законодавства. В 11 країнах (14%) різні форми та способи налагоджена співпраця.

Ефективність протидії нелегальним фінансовим операціям багато в чому залежить від налагодженості співпраці між підрозділом фінансової розвідки та правоохоронними органами країни. Врахування зазначених рекомендацій підвищать ефективність антилегалізаційної діяльності.

Висновки до розділу 3

Ефективна антилегалізаційна діяльність передбачає дотримання певних правил, зокрема: постійне вдосконалення та розвиток підрозділу фінансової розвідки, приведення у відповідність міжнародним рекомендаціям та стандартам вітчизняного законодавства, перегляд методики оцінки легалізаційних ризиків, налагодження міжвідомчої та міжнародної співпраці. Виокремлення існуючих проблем та розробка шляхів їх усунення є пріоритетними стратегічними цілями антилегалізаційної політики держави.

Стратегічними цілями розвитку Держфінмоніторингу можна виокремити такі: підготовка до третього раунду Національної оцінки ризиків, цифрова модернізація антилегалізаційної системи, запровадження е-фінмоніторинг; приведення вітчизняного законодавства у відповідність вимогам міжнародних стандартів; покращити інформаційно-аналітичне забезпечення Держфінмоніторингу; запровадження комплексної адміністративної звітності у сфері ПВК/ФТ; підвищення рівня кваліфікації працівників антилегалізаційної сфери.

Протидія нелегальним фінансовим операціям, легалізаційним процесам безпосередньо залежать від налагодження співпраці між підрозділом фінансової розвідки та правоохоронними органами. Вивчення світового досвіду функціонування ПФР та їх взаємин з національними правоохоронними органами дало можливість сформулювати рекомендації по підвищенню ефективності антилегалізаційної діяльності. Врахування розглянутих рекомендацій підвищить результативність антилегалізаційної діяльності та боротьби зі злочинністю в цілому.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проводилось теоретичне дослідження ролі фінансової розвідки в системі протидії нелегальним фінансовим операціям. У роботі проаналізовано причини поширення та наслідки нелегальних фінансових операцій, розкрито місце фінансової розвідки в протидії таким явищам. Розкрито основні схеми здійснення нелегальних фінансових операцій та проаналізовано результативність діяльності Державної служби фінансового моніторингу України. Значну увагу приділено розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення функціонування підрозділу фінансової розвідки та його співпраці з правоохоронними органами. За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Незаконні фінансові операції здійснюють подвійний негативний вплив – по-перше, вони є результатом вчинення певних незаконних операцій (предикатних злочинів), по-друге, вони виступають джерелом фінансування інших негативних явищ та процесів (сепаратистських дій, розповсюдження зброї, ведення гібридної та відкритою війни, фінансування злочинної діяльності). Цивілізований світ визнав діяльність у сфері ПВК/ФТ як один з основних способів протидії поширенню злочинності, тіньової економіки тероризму та сепаратизму.

2. Ефективним механізмом протидії незаконним фінансовим операціям є фінансова розвідка (фінансовий моніторинг). Для протидії нелегальним фінансовим операціям та відмиванню коштів у різних державах створюються та функціонують національні підрозділи фінансової розвідки. Існує чотири основних типи підрозділів фінансової розвідки: адміністративна, правоохоронна, прокурорська та змішана.

3. Державна служба фінансового моніторингу України – вітчизняний підрозділ фінансової розвідки адміністративного типу.

Основними завданнями Держфінмоніторингу є збір, узагальнення, обробка та аналіз інформації про підозрілі фінансові операції. Створено Держфінмоніторинг у 2002 р. як орган державного управління зі спеціальним статусом, який підпорядковується Міністерству фінансів України.

4. Ефективність протидії нелегальним фінансовим операціям залежить від результативності роботи підрозділу фінансової розвідки. Аналіз результативності діяльності Держфінмоніторингу засвідчив покращення за всіма напрямками: збір та обробка повідомлень про фінансові операції; аналіз інформації, проведення фінансових розслідувань; забезпечення діяльності єдиної інформаційної системи; розробка та вдосконалення нормативно-правової бази; міжвідомче співробітництво у сфері ПВК/ФТ; підготовка та перепідготовка кадрів в Академії фінансового моніторингу.

5. Розвиток вітчизняного підрозділу фінансової розвідки передбачає здійснення таких заходів: підготовка до третього раунду Національної оцінки ризиків, цифрова модернізація антилегалізаційної системи, запровадження е-фінмоніторинг; приведення вітчизняного законодавства у відповідність вимогам міжнародних стандартів; покращити інформаційно-аналітичне забезпечення Держфінмоніторингу; запровадження комплексної адміністративної звітності у сфері ПВК/ФТ; підвищення рівня кваліфікації працівників антилегалізаційної сфери.

6. Ефективність боротьби зі злочинністю та нелегальними фінансовими операціями залежать від налагодження співпраці між Держфінмоніторингом та правоохоронними органами. Світового досвід діяльності ПФР та їх співпраця з національними правоохоронними органами уможливив розробку рекомендацій щодо підвищення ефективності антилегалізаційної діяльності. Врахування розглянутих рекомендацій підвищить результативність антилегалізаційної діяльності та боротьби зі злочинністю в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова О. В. Фінансовий моніторинг в системі державного фінансового контролю: теорія, методологія, практика: монографія. Краматорськ: Донбаська державна машинобудівна академія, 2017. 298 с.
2. Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму). Державна служба фінансового моніторингу України. 2021. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20of%/UKR_Typology_2021.pdf
3. Аркуша Л. І. Деякі особливості розслідування легалізації (відмивання), одержаних у результаті організованої злочинної діяльності. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 87-92.
4. Глуценко О. О., Семененко І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. Київ : УБС НБУ, 2014. 350с
5. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 292 с.
6. Звіт Державної служби фінансового моніторингу за 2019 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2019ua.pdf>
7. Звіт Державної служби фінансового моніторингу за 2020 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/PublicZvit2019.pdf>
8. Звіт Державної служби фінансового моніторингу за 2021 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/zviti-pro-dijalnist/2021-rik/richnij-zvit-derzhfinmonitoringu-za-2021-rik.html>
9. Ковальчук А. Т. Боротьба з відмиванням брудних капіталів: міжнародні стандарти та національні реалії. Київ: Знання, 2016. 318 с.

10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (ратифікація із заявами Законом № 251-V (251-16) від 18.10.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

11. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

12. Кузенко Т. Б., Мартюшева Л. С., Грачов О. В., Литовченко О. Ю. Фінансова безпека підприємства: навч. посібник. Харків: Вид-во ХНЕУ, 2010. 311 с.

13. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення : рекомендації FATF. URL: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/792/1361363961.pdf.

14. Москаленко Н. В. Світовий досвід побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія «Економіка та управління». 2020. № 2. С. 119-123.

15. Основні напрями розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 435-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-2021-%D1%80#Text>

16. Підрозділи фінансової розвідки: Огляд. USA Washington: Міжнародний валютний фонд, 2004. С. 161.

17. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>

18. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: Положення Кабінету міністрів України від 29.07.2015 № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>

19. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

20. Про ратифікацію Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: постанова Верховної Ради Української РСР від 25.04.1991 № 1000-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-12>

21. Про ратифікацію Конвенції про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності: постанова Верховної Ради України від 17.12.1997 № 738/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/sho#Text>

22. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України»: указ Президента України від 08.06.2012 № 389. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

23. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): Постанова Кабінету міністрів України і Національного банку України від 28.08.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_001

24. Програма стратегічного розвитку Державної служби фінансового моніторингу України на період до 2024 р.: Наказ Міністерства фінансів України №16 від 17.01.2022. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/strategy/16.pdf>

25. Прошунін М. М. Фінансовий моніторинг (протидія легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму): навч посібник. М.: РАП: Статут, 2009. 224 с.

26. Римарук А. І. Відмивання брудних грошей. Міжнародні та національні системи протидії. К.: Юстініан, 2003. С. 544.
27. Розвиток національної системи фінансового моніторингу /за ред. О. Є. Користіна. К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2013. 380 с.
28. Румак Е. Х. Аудит в системі протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. К.: Знання, 2008. 128 с.
29. Смагло О. В. Оцінка ризику легалізації злочинних доходів суб'єктів первинного фінансового моніторингу. *Вісник ЖДТУ. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 4(74). С. 201-212.
30. Фінансовий моніторинг в банку: навч. посібник /за ред. С.О. Дмитрова, В.В. Коваленко. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 336 с.
31. Ходарів А. Фінансова розвідка як спосіб конкурентної боротьби. URL: <http://delovoymir.biz/ru/articles/view/? did=1671>
32. Худокормова М. І. Управління ризиками легалізації злочинних доходів як новітня вимога світової спільноти. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 6. С. 226-232.
33. Allegrezza S. *The proposed AntiMoney Laundering Authority, FIU cooperation, powers and exchanges of information: A Critical Assessment*, Publication for the committee on Economic and Monetary Affairs, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, European Parliament, Luxembourg. 2022.
34. Basel Institute on Governance: Basel AML Index. URL: <https://baselgovernance.org/basel-amlindex/media-and-downloads>.
35. ECORYS. Final Report on Needs Assessment on Tools and Methods of Financial Investigation in the European Union. Report prepared for Wetenschappelijk Onderzoek-en Documentatiecentrum and Ministry of Justice in the Netherlands, December 2015.

36. FATF (Financial Action Task Force). Methodology for Assessing Technical Compliance with the FAFT Recommendations and the Effectiveness of ALL/CFT Systems. 2013. URL: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/methodology/FATF%20Methodology%2022%20Feb%202013.pdf>.

37. Gilmore, William C. Dirty Money. The Evolution of International Measures to Counter Money Laundering and the Financing of Terrorism. Council of Europe Publishing. 2011.

38. Panevski D., Peráček T., Rentková K. (2021) Analysis of the Practices of Financial Intelligence Units (FIUs) and Other Anti-money Laundering Agencies Within EU. In: Kryvinska N., Poniszewska-Marańda A. (eds) Developments in Information & Knowledge Management for Business Applications. Studies in Systems, Decision and Control, vol 376. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-76632-0_8

39. Prevention of Criminal Use of the Banking System for the Purpose of Money Laundering/ Bank for International Settlements. 1988. Dec. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbsc137.pdf?noframes=1>.

40. Rotterdam. URL: <https://www.wodc.nl/onderzoek-in-uitvoering/statistiek-en-monitoring>

41. Stroligo, Klaudio, Horst Intscher, and Susan Davis-Crockwell. 2013. Suspending Suspicious Transactions. Washington, DC: World Bank.

42. The Egmont Group Financial Intelligence Units. URL: http://www.egmontgroup.org/about_egmont.pdf.

43. Verhelst, Boudewyn. "The Organization of a Financial Intelligence Unit." Paper presented to a training seminar for Council of Europe evaluators, Brussels, March 25 1998.

Додатки

Додаток А

Державний фінансовий моніторинг	Первинний фінансовий моніторинг
Міністерство фінансів України	<p>-суб'єкти господарювання, які проводять лотереї або будь-які інші азартні ігри, -суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, -аудитори, аудиторські фірми, фізичні особи-підприємці, які надають послуги з бухгалтерського обліку</p>
	суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна
Національний банк України	банки
	платіжні організації, учасники чи члени платіжних систем
	страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи
Міністерство юстиції України	оператори поштового зв'язку, інші установи, які надають послуги з переказу коштів (поштового переказу) та здійснення валютних операцій
	Суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (крім осіб, що надають послуги в рамках трудових правовідносин)
	адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	нотаріуси, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги
	професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів), крім осіб, які провадять діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку
Міністерство цифрової трансформації України	товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції з товарами
	постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів
Державна служба фінансового моніторингу України	